

DOOPSGEZINDE MARTELAREN

Te Middelburg, Gent en Brugge

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2005

Van het groot aantal Doopsgezinde martelaren die gedood, onthoofd, of levend begraven zijn in de Nederlanden, zijn in deze brochure enkelen opgenomen uit Zeeland en Vlaanderen, omdat van hen brieven nagelaten zijn. De meesten martelaren zijn vergeten burgers, maar in het Hemelhof bekend.

In Middelburg was reeds in 1534 een Doopsgezinde Gemeente gesticht. Nog voordat de Hervormingsgezinde gemeente werd gesticht in 1560. Voorgangers in de doopsgezinde gemeente waren onder andere:

Hein, de lijndraaier, 1534

Laurens, de schrijnwerker, 1535

Gillis Mathijsz, chirurgijn, onthoofd 26-10-1564

Ewout Jansz, voorganger tot 1568.

Overgenomen uit:
KERKHISTORISCHE BIJDRAGE
DOCUMENTA ANABAPTISTICA
door
BRAD S. GREGORY

Henrick Alewijnsz., was een Doopsgezind voorganger te Middelburg en Vlissingen die na de Beeldenstorm in augustus 1568 gevangen werd genomen en gedood.

6. Henrick Alewijnsz., vijfde Tafereel, Aan zijn kinderen, 20 December 1568

Siet mijne kinderen alle drie, in desen mijnen laatsten eynde des levens, bevele ick u Gode ende den Zijnen, oock den heyligen woorde zijnder ghenaden in goeder toesicht ende bewaringe. Daarom laat u ooc overheeren, raden, ende leeren van uwen Leervoochden in kintscher tijt, ooc van God ende zijn heylich woort, also draay alst u verstant can grijpen ende verstaan. Soect altijd raat by den wijsen. ende danckt God altijd, ende bidt dat hy u regiere, ende dat ghy in alle u voornemen zijnen woorden volcht. Troost, leert ende stercc oock altijd malcanderen, als goede, lieve, ende verstandighe kinderen, met sulcke woorden als Tobias, seggende: *Wy zijn kinderen der heylighen, ende wachten op een leven, het welcke God genen sal, den genen die int geloof sterck ende vast blijven*, seyde hy. So segt oock mijn lief kinderen.

Ende oock mijne Schaapkens, en schaamt u mijns lijdens ende doots niet, en versaacht u daar door niet, maar bekent die waarheyt, neemtse aan, ende blijft vast by Godts woort ende waarheydt, so sal u God wederom heerlijck maken. Mijne lieve, wilt ghy Gods Dienaren worden, so ick hope dat ghy oock sult, och so maact u gereet tot veel aanvechtingen, so Syrach radet, houdt vast, ende lijdet u, ende en wanckelt niet,

wanneer men u daar af loct ende af radet, so houdt u aan God ende en wijct niet, op dat ghy altoos stercker wort.

Oock mijne lieve kinderen, laat u in als ten besten raden, Syrach seyt alsoo: *Alst u wel gaat, mijn kint, so siet toe, ende blijft in die vreese des Heeren.*

Och mijn lieve twee Dochterkens, leert ende ghewennet u tot alle eerbare sedicheyt, stilheyt, ende Christelijcke welvoegen, van joncks aan, tot grijs hayr toe, want sulcks eenen saachten stillen geest voecht den heylighen vrouwlieden wel, ende het is oock voor Godt eenen heerlijcken ende hooch geachten Geest. Eenen ootmoedigen geest is doch beter, dan eenen hoogen Geest. Stelt u niet als dese werelt. Niet soo wilt, niet soo pronckich ende dertel, als die ydele Dochters deser werelt doen, somen siet ende somen leest 1. Petri 4/3. Maar mijn lief Dochters, set u voor oogen tot een goet exempel, die reyne eerbaar heylige Dochter Raghels, Sara ghenoeemt, de Huysvrouwe des jongen Tobie, die haar noyt dien ydelen lichtveerdighen dansen, ende slecht geselschap gelijk gestelt, noch hen gemeyn gemaect hadde, jaa hadde haar stille ende oock reyn behouden van alle boose lusten, doch alleen heb ick (seyde sy) geconsenteert eenen Man te nemen in der vreese Gods. Ende sulcker exempelen ende schoone leeren meer, etc.

Ooc ghy mijnen lieven Soon, vliet die sondige Ivsten der jonckheyt, weest sedich, eerbaar, geleert, ende gehoorsaam Gods ghebiedens, willich in u arbeyden, ooc besich in ledich tijt, in 't woort Gods, ende van kints dagen aan, so gewent u des, so salt u wel comen, ende eer zijn ten grijzen hayre. Neemt u oock tot een exempel den voorbeeldigen vromen Jongelinck Tobiam, die goeden ende eens alderbesten Mans Sone, hy was vroeck wel gheleert in God, ende vreesde hem, als zijn Ouders deden, leest heel uit in Tobia.

Oock mijn lieve kinderen alle, so leere, rade, ende bidde ic u noch, bedwingt u monden, weest snel om hooren, maar traach en bedacht int wijslijc antwoorden ende spreken. Bewaart uw mont reyn van onnutte vuyle ydel woorden, so die heylige Schrift leert. Ende legt doch die leugenen af, ende mijdtse seer. Uw woort sy ja, ende neen, recht uit, so onse Heere leert. Ende als ghy onder die onwijse zijt, so merckt wat den tijt lijden wil, met spreken, mer onder de wijse moecht ghy voortvaren. Hoe ende waar die Jongher spreekken sal met betaam ende eere, leest in Syria 32/ 18. en 32/22. Want een woort gesproken op zijn pas ende tijt, is ghepresen, als vergulde Appelen in silvere schotelen. Ja een oprecht antwoord is een lieflijk cussen. Die outste laat voor spreken, (seyt Syrach) dat coemt hem toe, ende de Jonghelinck mach oock wel weynich spreken, ende dat met Corte woorden, met verstandt, en houde hem int swijgen, als die niet veel en weet. Ende als daar een verstandich man spreekt, daar en rabbelt niet tusschen, seyt hy. Denckt al wel na kinder.

Ooc mijn lieve kinderen, noch so rade, leere, ende bidde ick u immer seer, dat ghy dijn volc, uw Meyster ende Vrouw, die ghy onderworpen wort, seer bedienstich, gehoorsaam, ende eerbiedich, ooc danckbaar zijt, ja als of ghy Gode daar mede dienden, ooc van Hem dat loon der lijdsamer moogt hopende; immer weest niet met dubbel schijn ende blinck, als dienst alleen voor oogen, tot smenschen behagen, maar als voor den Heere. Dese gehoorsameyheit der dienstboden, is een leere der Engelen, Gen. 16/9. Een menichvuldige leere der Apostolen, in Eph. 6/5. Collo. 3/22. 1. Timo. 6/ 1. Titum. 2/9. 2. Pet. 2/18. etc.

Ten eynde merct de somma ende slot van alle Gods leere, dat is: *Vreest God ende houdt Zijn geboden, dat behoort alle menschen toe*, Eccle. 12/ 11. Godt eyschtet, Micha 6/8.

Nu mijne lieve kinderen Adieu. Jaa laatste Adieu.

En dit is u voor, want ick uwen vader, Henrick Alewijnsz, neme die reyse aan, dien wech alder sterffelijcker werelt, met David, doen hy stierf. Waackt ende bidt.

Datum, den 20. Decembris. Anno 1568.

Uit Middelborch op den Steen.

Henrick Alewijnsz.

7. Henrick Alevrijnsz. ZesdeTafereel, 20 January 1569

Dier vermaan ende waarschou voor ydel Godsdienst int ooch, ende ydel valsch betrouwen, int uitwendich ceremonische ende sacraments ghebaar, sonder dat inwendich by behooren des Gheests merch. Want niemandt en is doch een recht Christen, of hy moet eerst een Christen geworden zijn.

Lieve beminde Leser, elck merc doch, waar door, ende wanneer ghy een recht Christen geworden zijt, wilt ghy meynen een Christen te zijn, so denckt hoe ghy begonnen hebt, want hoe wortmen een Christen, ende een kint Godts (merckt daar op), dan doort geloof? Gal. 3/26. *Ooc doort vernieuw des Geestes int herboren uit Godt.* Joan. 3/3. Tit. 3/6. Rom. 12/2. Eph. 5/26. *Oock door onsen Christum.* Joan. 1 / 12. Oock door smenschen omkeer ende verootmoedigen, na forma eens kints, en Christus' leer. Mat. 18/ 1. Ephesi. 5/14. Want Joannes seyt: Daar aan bekent men, welcke die kinderen Gods, ende welcke de kinderen des Duyvels zijn, wie niet recht en doet, die en is niet van God, want het Rijke Godts en staat doch niet in ydele bloote segwoorden, maar tstaat al inder cracht ende in bewijselijcke, blijckelijcke goede daat, als in 1. Cor. 2. 4. en 4/36. 1. Tess. 1 /5. 1 Joan. 3/ 18. Oock Matth. 7/20.

Ende also neemt waar, ende merct dan daar uit, dat ooc geenderley ordening, so wel onder ons als onder wereltsche, geenderley Ceremonische heylige Sacramenten, Doop, noch Nachmaal des Heeren, noch gebet, noch lofsanck, met alle geniet int uitwendich, blote namen, sonder reyn hert, des geestes inwendich beroering, vernieuwing, ende drijvinge, een Christen can gemaken. Tmaact ons oock niet beter, heyliger, noch gerechter, dat wy voor heyligh, heerlijk, eerlijck, ende voor een Christen gehouden, genoemt, ende geroemt worden, onder den heyligen getelt, ende in costuyme der heyligen, gekust ende gegroet worden.

Lieve vrienden, menschen paayen menschen, in die sijne ooglustige, en oorlustige ordinantie, doch van God ooc bevolen, Maar voorder, so en ordeelt, noch en siet, noch en can die mensch op die mensch niet dieper sien, maar die vuyrvlamminge oogen Gods sien op ende in den mensch ende zijn doen.

Exempel, merct, dat uitwendige Godsdienst, sonder d'inwendich vroomhertich by behooren, God onweert is. Ten eersten, merct aan beyde die offeranden Abels ende Caims, want Godt aansiet Gen. 4/3. ende ontfangt des goeden Abels offer, ende verwerpt des boosen onvromen Caims offer. Seggende tot hem: Waar u herte vroom, soo waart een offer, maar nu en is u herte niet vroom, nu rvst die sonde voor die duere. Te recht wel seyt Salomon: Pro. 21/27 *Der Godtloosen offeranden is een grouwel, (merct grouwel) want sy worden in sonden gheoffert, seyt hy. Maar recht doen ende gherecht, is den Heere liever dan offeranden, seyt hy.* Item, oock dat ydel toeverlaat, ende stout eyghen glorieren Israals van haren heerlijcken heylichdomme, seggende: *Hier is den Tempel des Heeren, hier is den Tempel des Heeren, den Tempel*

des Heeren die is hier, ende twas oock waar, ende ten behaachde God al niet, om dat sy met onrecht bevanghen waren, ende in leugenen geloofden. Item oock also met die heerlijkke heylige Arcke Gods van Silo, die was ter tijt in der cracht, ende daar mede geschiede oock cracht, hulp ende wonder (maar dat merct) met ende onder dat gherechtich heylich volck Gods voor Jericho, daar die stadtmuieren om vielen, doort gheloof, als sy die stadt seven daghen omringt hadden met d Arcke Godts.

Nu daar naa wort dit volck onheylich, verliesen haren strijt, eenmaal, andermaal, soecken weer hoop en hulp aan de heylige Rasse oft Arcke van Silo, maar het faalgerde doen seer: Doen en achte God niet meer, noch Arcke noch tvolck, maar lietet al (1. Sam. 4/ 10) vangen ende wech voeren: Want doen tvolc ontheylicht was, om wiens wille dat heylichdom ghegeven was, doen en achte hij t niet meer, ofte ten waar, dattet volc hem weder heylichde met rouwe ende leetwesen.

Also merckt oock, dat alle onse ydel betrovwen, of salich hopen, gheset opt uitwendige, in Doop, in Avontmaal, in sijn ordening der Gemeynen, in gemeenschap met die heyligen, ja in segen ende groet des vreden, oock in alle onse mede genietinge aan alle bloote namen nae Christum, den onreynen niet en reynicht, Hebr. 4/ 12. noch den blooten voor Gods oogen niet en dect, noch den lauwen (Apoc. 3/ 15) niet en wermt. Exempel aan den mee in gecomen, doch ongecleeden, bruilofts vrient. Item aan den mee gedoopten Toovenaar. Item, aan Ananiam ende zijn wijf, Acts 8/19. Den gelijcschijnders onder den milden, dorsten noch wel met een hoop luegenen omgaan. Item, aan Judas, vercoren tot een Apostel in naam ende schijn, ende noch was hy een Dief, Dvyvel, ende verrader.

Siet al dit blincken, dat paayt, behaacht, ja bedriecht der menschen oogen wel fijn, maar d'oogen Godts niet also, in geendersins. Maar so die Heer door Jeremiam seyt: Al wascht ghy u alschoon met looge ende neemt veel seepen daar toe, so schijnt doch vwe onrecht maar dies te meer voor my, seyt de Heere, der heyrsharen. Jerem. 18/ 15. Item noch: *tSy bedrijven allegader schalckheyt, ende tomen dan met offer, ende meynen dattet heylich vleysch haar die sonden sal af nemen.* Daaromme seyt Samuel wel recht tot Saul: *Meynt ghy, dat die Heere lust heeft tot offer ende brantoffer, als aan gehoorsamheyt der stemmen des Heeren? Siet, gehoorsamheyt is beter dan offeranden, ende toelisteren is beter dan t'vet van Rammen.* 1. Reg. 15. 22. Grondet dien sin wat diep naa, vrienden.

Merckt nu doch, wat den goeden goets doet, is God aangenaam, maar wat den quaden goets doet, is doch niet aangenaam, hoet ooc blinct. Grondet dat diep na, in Gen. 4/3. Esai. 1 / 15. ende 50/2. Jerem. 2/24. Amos. 5/21. Psal. 50/16. Syra. 35/2 ende 35/10. Mat. 6/ 1. ende 22/22. Joan. 9/31. Rom. 2/25. 1. Corin. 13/ 1. 1. Cor. 13/1.

Ja al gave hy al zijn goet den armen, ende zijn lijf in den brant, sonder dat inwendich principaal by behooren, so ist al niet aangenaam.

Lieve vrienden, siet, ende grondet na, oft niet so en is. Daarom wil yemant God dienen, die laat het hem ernste zijn, op dat ghy Godt niet en tenteert, rade ick u met Syrach. Wil yemant die heylige volduydighe Sacramenten, oock met dien heyligen hanteren of genieten, die rade ick met Paulo: *Die proeve hem selven*, 1. Cor. 11/27. ende also ete hy van den broode, ende drincke van den Kelck; want wie daar af onweerdich eet ende drinct, die eet ende drinct hem selven dat oordeel, etc. Waart dat wy ons selven ondersochten, so en quamen wy niet int Oordeel, etc. Ende anders zijnder veel crancken, onghesonden, ende veel slapender.

Item, ondersoeckt u selven, oft ghy oock int gheloove zijt, 2. Cor. 13. 5. *Beproeft u selven, of en kent ghy u selven niet, dat Jesus Christus in u is.* Of u vleesch oock met Christo gecruist is, met zijnen luste. En of u helle u niet en verdoemt. Ende of Christus

geest ooc in u woont. Uw kindtschap verseeckert. Voor uw machten bidt. Uw herte drijft ende in u zijn vrucht baart, sonder welck niemant Christo toe en behoort.

Mijn vrienden, merct, dat God niet te paayen en is in dienst, dan met reynen ende geheelder herten dienst: Want Hy siet seer nauwe ende int verborgen, Ja Helle ende afgront en hebben voor hem geen decsel, ende hoe veel meer de herten der menschen, seyt Syrach. Hy alleen weet alle dinc. Hy weet uwe soecken ende voornemen, ende wat ghy in u herte denct, als ghy sondicht, ende u sonden verheymclijct. Item in Paulo, dat God ende zijn woort in ons, rechter der ghedachten, ende onser sinnen des herten is, ende gheen creatuur en is onsienlijck voor Zijnen oogen. Hebr. 4/12

Summa, een Christen moet een Christen zijn, of hy en isset niet: Want metter daat wort den waren Christendom bewesen, ende oock versaackt, 1. Timo. 5/8. Tit. 1 / 16. Rom. 2/28. Apoc. 2/2. ende 2/9. Item, Ten is geen Jode, diet uitwendich is, maar diet int verborgen is, Rom. 2/28. Collo. 3/3. 1. Petr. 3/4. Te recht en ghelt dan oock niet Wet noch Besnijdinge, dan de nieuwe Creatuur, Gal. 6/15. Mat. 18/2. Joan. 3/3. 2. Cor. 5/17. Jaa isser yemant in Christo, soo is hy een nieuwe Creatuur: Dat oude is vergaan, tis al nieuw gheworden, 2. Cor. 5/ 17. Eph. 4/21. Jaa recht ghelt doch maar alleen dat liefwerckende gheloof dat dadich is, Gala. 5/6. Jac. 2/17. 2. Pet. 1. 5. Die nieuwe wedergeboorte van boven uit twater, geest ende woort, Joan. 3/3. Tit. 3/5. Hem gelt alleen de onderhoudinghe der gheboden Gods, Mat. 7 / 12. ende 12/50. ende 19/17. Joan. 15/14. 1. Cor. 5/ 16. 1 Joan. 2/3. Ende dan ooc daar in noch volstandich te volherden, tot in slevens eynde: Of anders waart noch al verloren, wat oyt goets begonnen was, ende gheleden waar, 2 Joan. 1 /9. Lucas 14/28. Coll. 2/6. 15 Hebr. 3/6. ende 3. 12. ende 12/3. Apo. 2/20. ende 2/25.

Ten eynde moet men dan nog voor God verootmoedigen, onse sonden nog bekennen, ghenade begeeren, als Zijne onnutte knechten, ende groote schuldenaars, die noch niet tonnen (?), maar (o Heer) noch veel tonnen betaalt hebben, ende schuldich resten.

O wy ellendige, die doch geender tijt van haar selven, sonder Hem, door ons doen, voltomen gherechtich, of heel sonde reyn en connen worden, doch geern waren. Ende moeten, o Heer, met alle werelt ooc, met alle heyligen noch Uw schuldenaars blijven. Rom. 3/4. ende 8/12. ende 3/19. Jaa wy belijden geerne na der Schrift, dat God alleen waarachtich is, ende alle menschen noch leugenachtich, ongerechtich, ende sondich zijn, by Gods gerechticheyt, so datter niemant heel sonde reyn of onschuldich voor God sy. 3. Regum. 8/46. Job. 8/ 18. ende 15/15. Psal. 19/ 13. Prove. 24/16. Eccle. 7/21. Syr. 19/18. 4. Esdre. 8/35. Lvce. 17/10. Rom. 3/10. ende 30 3/19. ende 8/11. ende 7/15. ende 11/32. Phil. 3/12. Jaco. 3/1. I Joan. 1 /8. ende 2/1. In zijn Engelen vint hy sotheyt. Job. 4/18. Ja die Hemelen en zijn noch niet reyn voor Zijnen oogen. Och hoe veel te meer wy menschen, die nog boosheynt suypt als water. Job. 15/15. Maar Christus voorbidt, middelt, ende versoent dese onse onmogelijckheynt, swackheynt, ende sondighe reste der vromen. Rom. 8/1. I Joan. 1 /8. ende 2/1. 1. Tim. 2/5. Hebr. 7/24. Ende wie van den heylighen, siet, bemint, ende merckt die sondighe reste het ende meest in hem, dan die cuerlijcke, reynigher ende wel ondersoecker zijns sells. Exempel aan Paulo. Rom. 7/ 15. Oock in 1. Cor. 11 /28. 2. Corin. 13/5. Jacob. 1 /23. De reyne moeten haar noch altijd meer reynigen, al zijn si wat reyn. Heb. 12/ 1. I Joan. 3. 3. Apoc. 22/ 11. Vaart wel.

Een Tafereelken, een Testament, een liefteycken, een goet gedenckstuck, ende groet Juvweel, ghesonden aan al gemeyne, die lieve ghehoorsame kinderen Gods aldersins. Maar den lieven mijnen vriend ende vriendinne tot eygen, daar ict toe seynde. Gedaan uit liefte ende wel dubbel schuldicheyt tot u, ooc door versoeck, ende vriendelijck groot begeeren op my, daarom ende dies, o mijn oyt wel besinde vriendt ende vrienden,

bewijs ick u goede aandacht in den Heere, altijd noch mijn simpel best ende neersticheyt doende, om velen wil, diet nut ende aanghenaam is, u goede aandachtinge Gods achter te laten, met Petro, 2. Pet. 1 / 12, op dat dit opgehoopte, Gods werckelijck vertreck mijns levens, na doch in avijs gehouden, niet sonder baat, ende Gods prijselijcke vruchtmaat en sy.

Van ny ende by my H[enrick] A[lewijsz.] tassemaacker, vwer sielen vrient, een swacke broeder, hier tot Middelborch om ons Heeren Naam, wil, woort, ende waarheyt ghevangen, gepijnicht, ende in haar avijs gehouden om sterven. Des wy oock in God getroost, ende dagelijcx verwachtende zijn, doch het vertrect lange. In al ende van alles sy God geloeft.

Bidt stadich voor ons, ons levens tijt, ey ghi mijns herten vrienden. Hier mede Oorlof, Adiev.

Den 20. Januarij. Anno 1569.

8. Dit is noch eenen Sentbrief van Henrick Alewijsz, gesonden aan den lieven kinderen Gods in Zeelant.

"Een gantsch Christelijckc groete ende aandacht inden Heere,"

Een clare ende corte in een geknoopte inhoudinghe, alles des naa volgenden sins des gantschen Sentbriefs, als een voorreden, tot dieper insien op alle verscheyden ernstige, aangewesen propoosten.

Ten eersten, mijn broederlijcke groete, na de wijze der heyligen, ende aan den heyligen vrienden, Broederen ende Susteren, eens gheloofs inden Heere, etc.

Ten tweeden, ic siende mijn vertreck int leven, ende tijt ten goeden, om wat te schrijven tvwer liefden ende begeerten, tselfde oock doende als een bootschap, u allen tot lief hoorens tijdinge mijnder welvaart deser tijt aan lijf ende siel, Gode ten dancke alder ghenaden, etc.

Ten derden, versoecke ic u hvlpe, in bidden ende dancken zijn-der ghenaden voor my, ende ick gheve te kennen ten loove Godts, mijne gewisse hope door die geloofweerdige ghetvychenisse der heyliger Schrift, op Godts belofte ende beloon, met allen hooprijcken heiligen, Ende dat God getrovwe is in zijn belofte ende bystaan, daar op die geloovighe vrymoedich zijn, ende voort door gaan, als die alleen op God, maar op geen tyrannije sien, vrijmoedich inden Heere, etc.

Ten vierden, een onderscheyden insien op Gods beloften tweesins, Dat een deel der beloften voldoet hy in trovwer bystant des noots hier in deser tijt, etc.

Ten vijfden, dat ander deel der beloften voldoet hy met vol beloonen int rijck namaals, die welcke onghenoechseggelijc, ongrondelijc, ende onbegrijpelijc is, etc.

Ten sesten, die dan dese beloften Gods heelhertich, hooprijck, ende vast ghelooven, die achten tlijden deser tijt cleyn, cort ende niet weerdich te ghelijcken by die heerlijkheyt, die so grootwichtich belooft ende aanstaande is, etc.

Ten sevenden, hoe dat niemant wt stovt eyghen vermeten, sonder Godt ende goede conscientie ende inwendich welstaan, yet crachts en vermach, noch en betaamt te beroemen, dan inden Heer, ende vanden Heer, want die welstaande met God, die beschermt ende bewaart Godt, sy vermogent al in God, maar die qvalijc staande met God, ende vermogen niet in gedvlt, etc.

Ten achtsten, vanden gedvlt der vromen, die haar in drvc van node is, die sy oock in drvck hebben, ende wat door gedvlt verworven wort, ende wie geen Godsalich

droeffenisse en heeft, dat die geen gedvlt van node en is, Ooc hoe die belofte, belooninge, ende Rijck Godts tontfangen, wel een yegelijcks gadinghe is, maar die condicien, daar in ende daar door die beloften toegeseyt zijn, die en is allemans dincks ende gadinghe niet, etc.

Ten neghenden, hoe den vromen alle drvck, droeflènisse, smaat, ende lijden is toegeseyt, oock opt seecker, ende niet op twijfel noch avontver, maar opt Beker beloofd, Dacrom het ooc niet nicvs noch wonderbaar en is int geschieden, aan ons nv oock. Dat het salich Crvys Christi soo hoochweerdich is van beloon, dat die werelt, noch die Bastaart svlcx niet weerdich en is te genieten, etc.

Ten thienden, mijnen eenvovdighen ernstigen raat met der Schrift, op alles voor verhaalde Mistertje, dat wy doch God met ernsten dienen, die hem dienen willen, om Godt niet te tenteren, onse siele bereyden, ons leven niet soecken, en dan verliesen, maar als vrome waachhalsen onse siele den getrovwen Schepper bevelen, etc.

Ten elfsten, een cort verhaal veelder vromer Exempelen der Waachhalsen Gods, wt den ovden ende nievwen Testamente gealligeert, hoe hatich, nijdich ende moordadich sy oyt vanden boosen om die gerechticheyt verdrvckt ende omgebracht zijn, ende van wie ende oock waarom svlcx ghedaan is, ons tot aanmercken, van svlcx gebaanden wech, van ovdts heer geweest, etc.

Ten twelfsten, ofte ten laatsten, Nu mijne Conclvysie, Besluytreden, Mijn Broederlijcke Groete, ende eewich Adiev, met drie oorsaacken vermelt, die my als bysonder beweecht heb-ben, vwer liefden te schrijven: Aanmercktse.

Ick bidde ten eynde

20 seer ootmoedelijck aan allen Lesers ende hoorders van dit, dat-men ymmer alle mijne welmeynende liefdaat ten goeden dvydet, ende ten dancke af nemet, ende bevele u Gode, etc.

OVERGENOMEN UIT
Het Offer des Heeren,
 DOOPSGEZIND MARTELARENBOEK
 Uitgave 1570

Over meester (d.i. chirurgijn) **Gielis of Jelis Matthijsz.** komt in de Middelburgsche sententieboeken, schoutsrekeningen enz., afgedrukt bij Pekelharing, *Bijdragen voor de geschiedenis der hervorming in Zeeland*, Middelburg, 1866 (*Werken van het Zeeuwsch genootschap*), bijna niets voor. Zie daarover de aantekening op fol. 266 v°, bl. 463 hierna. Hij werd met eenige anderen gevangen genomen en zat niet minder dan twee jaren in den kerker, fol. 266 f, waarin hij intusschen niet hard werd behandeld en b.v. soms een kaars kreeg om daarbij te kunnen schrijven. Op 24 October 1564 is hij veroordeeld om onthoofd te worden: 't hoofd kwam op een rad, zijne goederen werden geconfiskeerd.

Blijkbaar was Matthijsz. leeraar, fol. 275 v°. De gehele toon van zijn schrijven bewijst dat ook. Hij spreekt hen, tot wie hij zich richt, voortdurend toe als zijne kinderen, zijne lieve schapen ('die ick in mijne banden tot de kentenisse ons Heeren Jesu Christi met cracht des Heylighen Gheests met die andere ghebaart heb ende sijt mijn naa volghers geworden', fol. 258 r°), en zendt hun zijn breedvoerig schrijven met het opzettelijk doel dat zij dat zullen bewaren als gedachtenis aan hem, dat vlijtig zullen lezen en herlezen en zoo zijne vermaningen en zijn voorbeeld voor oogen zullen houden: fol. 265 v°, 266 r°, 274 v° en elders.

En eveneens blijkt uit zijn brieven, hoe te Middelburg gelijk elders in de jaren 1560-1564 eene andere stroming in de kerk was opgekomen. De satan 'heeft al een ander Cap aangetrocken, die niet meer der Roomscher gelijc en is, wel wetende dat zijn spel haast daarmede uit is; te voren oft int voorleden doen quam hi met menschen gesetten ende gheboden, maar nu weet hy dat die menschen Schrift willen hooren en brengt veel Schriften voort.... sij seggen stoutelycken: Het stater ymmers also': fol. 259 r° en v^o.

Had ook Gielis eenigen invloed van die strooming ondergaan? En is daaruit de omstandigheid te verklaren, dat wij bij hem, evenals bij Jorjaan Simons, (zie aantekening 1 op fol. 135 v°) min of meer dogmatische uitdrukkingen gebruikt vinden, die ons bij de oudere martelaars vreemd zouden klinken, fol. 261 v° en elders; of dat hij van den doop slechts ééns vluchtig melding maakt, fol. 262 r°, van de menschwording nooit? Zeker is 't, dat Gielis in dat bedrijf des satans, die thans zich als pleitbezorger van de Schrift voordoet, eene der verzoeken vindt, waardoor velen (fol. 260 v°) tot afval en ongehoorzaamheid komen. Hij stelt die verzoeking met de andere, lust in aardsch gewin, liefde tot vader en moeder, vrees voor kruis en lijden, op ééne lijn, fol. 259 v°, 260 v°, en weet zijne 'schapen' en zijne vrouw niet dringend genoeg op 't hart te binden, dat zij toch God dankbaar zullen wezen voor Zijne groote genade en goedheid, waardoor zij tot het huys Gods, 'twelk is de gemeente, zijn gekomen, en hunne namen geschreven zijn in het boek des levens, fol. 261 f, 269 f, 275 f. Hij is er niet over uitgesproken, hoe zij in 'dat huys Gods moeten verkeer en door hun gedrag allen derwaarts trekken, die haar leven willen beteren en des Heeren cruys opnemen', fol. 258 r°. Nederig, lijdzaam, rechtschapen, vooral liefdadig zijn, 263 r° en v^o, 269 r° (bij hem het opmerkelijke 'de aalmisse des mans is een borsse op den wech met hem; jaa, sy bluscht de sonde uit ende sal hem

verschonen in 't oordeel', fol. 274 r° en v^o), terwijl de 'hoofdsomme des ghebodts is liefde van reynder herten en goede consciencie', fol. 264 r°: ziedaar zijn Christendom.

Voor het inzicht in het geestelijk leven der broederschap in zijn tijd hoogst belangrijk, juist doordat hij meer over dat leven der zijnen dan over zijne eigene lotgevallen uitweidt (zie echter fol. 270 v° vg.), treffen zijne brieven bovendien door hun warmen, innigen toon. En het behoeft niemand van de lektuur af te schrikken dat zijne volzinnen zoo lang zijn - één beslaat twee bladzijden, fol. 257 v° en 258 r° - : de duidelijkheid lijdt daaronder niet.

Dit is eenen Brief van M. Gielis Mathijsz, gheschreven inder gevanckenisse tot Middelborch, int Jaar 1564. Ende heeft aldaar om den naam des Heeren zijn leven gelaten.

Den vasten grondt Gods blijft eewich.

Genade, vrede, overvloeyende liefde ons Gods, met die hertgrondelijcke onuitsprekelijcke liefde zijns Soons ons Heeren Jesu Christi, met die uitvercoren gave des gheloofs is ons van God den bermhertighen lieven Vader door Christum Jesum gheopenbaart, ende gegeven zijnen heyligen, die welcke hy door zijn Vaderlijcke liefde, daar toe nu vercoren, geroepen, ende geordineert heeft, iaa verlost van die kettenen ende sware banden der eewiger duysternisse des ongeloofts, daar dese erghe boose verkeerde werelt mede gebonden is, ende heeft ons na zijn vaderlijcke bermherticheyt weder gebaart tot een levende salichmakende hope, ende overgevoert int Rijke zijns beminden Soons, door welcken wy hebben die vergevinghe onser sonden door zijnen bloede, op dat wy hem, mijn lieve schapen, nu voortaan soudē dienen in alle gehoorsaamheyt, gerechticheyt ende heylicheyt sonder vreese alle de dagen ons levens, hier toe helpe ende stercke ons doch die bermhertige lieve Vader, met die cracht zijns heylighen Gheests, Amen.

Nademaal u. l. aan my begeerende zijt, door u. l. schrijven, ende oock door groetenisse die ick tot diuerschen stonden van u. l. ghehoort hebbe, ende oock in voorleden tijden, doort schrijven van u lieve Huysurouwe, die het selfde oock aan my begheerende was, so sal u. l. weten, als dat ic menichmaal in mijnder herten voorgenomen hebbe om sulcx te doene, na mijne cleyne gaue, hoe wel ic verhope, dat sulcx soo eygentlijck geenē noot en doet, so verhope ic lijckewel dat u. l. des te sekerder ende te vaster maken sal, maar om dies wille ic so wat veelachtich te scrijuen gehadt hebbe, ende met anderen dingen oock onledich hebbe geweest, so en heb icket niet seer wel by connen brengen, nochtans alle tijt een vaderlijcke sorge voor u. l. gedragen, mijnen God menichmaal met vyeriger herten biddende na mijn swacheyt, dat hi doch u beyde wil bewaren onder de schaduwe zijnder vluegelen, in desen gruwelijcken periculosen tijt, vol alder boosheyt, ende dat hy u. l. noch meer ende meer veruulle met zijnen heyligen Geest, ende open doe die oogen ws verstants, op dat ghy mijn lieve schapen, des duyels stricken ende uitgespande netten doch recht mocht leeren kennen, die hy nu so seer menichfuldich dagelijcx den wedergeboren is stellende, hoe wel sy u. l. eensdeels niet onbekent en zijn, wel wetende wat hy in den sin heeft, waarom ghy oock waackende zijt geweest tot deser tijt toe, waarinne ick seer verblijt ben, ende oock om dies wille, dat u gelooue wast ende toeneemt in de kentenisse ons Heeren Jesu Christi, tot welcken ick u. l. in

mijnen banden door tranen met cracht des Heylighen Gheests met die andere ghebaart heb, ende zijt mijn naa volghers gheworden, ende des Heeren, ende hebt dat Woordt des Euangeliums van den cruyce Christi ontfangen met veel suchtens ende Godtlijcke droefheys, ende zijtet ghehoorsaam gheworden van herten, in die forme der leeringe daar ghy nu in staat, alsoo dat ghy gheworden zijt een voorbeeldt allen den ghenen in Middelborch, die haar leven willen beteren, ende des Heeren cruys willen opnemen, niet alleene die, maar veel Heylighen zijn daar door verblijdt, als sy aansien u ghehoorsaamheyt ende vernederinghe in der vreesse ws Godts, die welcke ick hope, dat van daghe tot daghe noch meer uit breyden, ende openbaar worden sal, op dattet doch, mijn lieve Schapen, recht blijcken mach, dat ghy van boven uit Godt den Vader recht weder ghebooren, ende vernieuwet zijt, door die vernieuwinghe des sins, ghedenckt dat uwe wandelinghe Hemels zijn moet, te weten na den nieuwen mensche die na Godt geschapen is, in alderley gherechticheyt ende heylicheyt, want naa dien hy heyligh is, die u. l. tot desen dienst beroepen ende vercoren heeft, soo moet ghy oock een heylighe cuyssche ende Godsalighe wandelinghe inder vreesen des Gods, naa uwe vermogen leyden, want dien wy ons begheven hebben, diens knechten zijn wy, so die Apostel oock verhaalt, het sy der sonden totter doot, ofte die ghehoorsaamheyt totten leven.

Godt sy eewich prijs ende danck, mijn lieve schapen, dat ghij een knecht ende maatte der sonden geweest zijt, maar zijt nu afgewasschen ende gereynicht met my, doort badt der wedergeboorten, ende vernieuwinge des heyligen Geests, den welcken God den Vader oueruloedich door Christum onsen Salichmaker over ons wtghestort heeft, niet om die wercken onser gerechticheyt die wy gedaan hadden, want wy waren kinderen des torens van natueren, ghelijck die andere, maar Godt die bermhertighe lieve Vader, die daar rijck is van bermherticheyt, door zijn groote liefde daar hy ons mede liefgehadt heeft, doen wy doot waren inder sonden ende ongerechticheyt, soo heeft hy ons tsamen met Christo, ofte door Christum zijnen lieuen Soon levendich gemaakt doort gelooue. Hierom mijn hertgrondelijcke lieve schapen in Christo Jesu, wiens siele ick van herten lief hebbe, waar voor ic een Vaderlijcke ende Goddelijcke sorge ben draghende, u. l. vermanende ende biddende als een gevangen in den Heere, als dat ghy lieden doch dickmaal ghedenct den dach, in welcken u die bermhertighe lieve Vader ontfermt heeft, ende dat deksel van uwen oogen ende herte wech genomen heeft, het welcke voor so menich duysent menschen oogen ende herten noch hangt, die daar so sware wegen noch wandelen, ende den wech des Heeren en kennen sy niet, door dien, dat si droncken zijn van den wijn der Babilonischer Hoere, te weten der valscher leeringe, daar die gantsche werelt mede bedeckt is, maar ghy mijn Sc. zijt nuchteren geworden, ende zijt uit het middel van haar gescheyden, ben ooc verhopende dat ghy haar onreynicheyt niet meer aanroeren en sult, op dat ghy met haren plagen niet en verghaat. Hierom zijt doch scherpelijc wakende inder gerechticheyt, op dat ghy mijn lieve Sc. na mijnder afscheyt, in desen gruwelijcken periculoosen tijt niet te schande en coemt, want ghy nu opentlijc ken sien ende hooren moecht, als dattet nu ymmers den tijt is, daar ons Christus Jesus met zijnen heyligen Apostolen so neerstich voor gewaarschout heeft, gelijc Christus Jesus selue seyde, als dat die liefde in veel herten vercouden soude, maar wie volstandich blijft totten eynde toe, die sal salich zijn.

Och mijn weerde Sc. denckt de woorden Christi recht na, ende laatse u. l. doch ter herten gaan, het is vrijelijck op de Werelt niet gesproocken, want in haar en can die liefde Godts niet vercouden, want sy en heeftse niet ontfanghen, noch en kentse niet, maar het is op den rechten Israaliten gesproken, ende ghy siet dat sulcx overvloedich onder haar gebuert, het welcke ymmers wel iammerlijcken te beclagen is, als dat die

Duyuel ende Geest der ouder Slange alsulcken cracht ende gewelt gecreghen heeft in desen tegenwoordigen tijt, door die menichfuldighe subtijle behende stricken die hy daghelijcx stelt om die Sielen der wedergeboren (die hem door die kennisse Gods ontulucht zijn) weder in zijn nette des ongheloofs te vangen, die welcke hi ooc wel weder crijcht, mijn lieve Sc. die sommige door valsche leere, niet alleen door den Roomschen Antichrist, wanter nu veel Antichristen in die werelt zijn, daarom heeft hy al een ander Cap. Aangetrocken, die niet meer der Roomscher gelijc en is, wel wetende dat zijn spel haast daar mede uit is, daar om heeft hy hem nu verandert, ende stelt hem als een Enghel des lichts, ende doet zijn neersticheyt alsoo onder die kinderen des lichts te comen, om aldaar zijn ware weder op nieuwe voort te doen, want mijn lieve sch. inden Heere, te voren oft int voorleden doen quam hi met menschen gesetten ende gheboden, maar nu weet hy dat die menschen Schrift willen hooren, daarom coemt hy nv, ende brengt veel Schriften voort, also dattet wel na scijnt recht te wesen, gelijk hy stoutelijcken tegens Christum ooc dede, ende bracht hem voor uit die Prophete Davids, als datter gheschreven stont dat hy zijnen Engelen seynden soude, die welcke hem op haren handen draghen souden, also dat hy zijn voeten niet quetsen en soude aan eenigen steen.

Siet mijn weerde lieve Sc. hy sprac ymmers die Schrift ooc ghelijck sy stont, maar sy en was tot sulcke meyninge niet gesproocken oft ghepropheteert, also dese ooc, al ist dat sy veel schriften voort brengen, ende seggen ooc stoutelijcken: Het stater ymmers also, waarmede hy den wanckelmoedighen, ende die haar ooren juecken om wat nieuws te hooren, lichtelijck in zijn uit ghespande net crijcht, die andere crijcht hy door die toeuallende bedriechlijcke Rijckdommen, die doch heden sdaachs de menschen brengen int verderven ende verdoemenisse, want giericheyt doch een wortel van alle quaat is, hoe wel die sommige noch eenen lust daar toe hebben, dat haar tijtelijcke goeden toenemen, ende zijn daar mede so besich, dat sy onderwijlen die Godsalige oeffeninge daar mede vergeten, ende mengen haar selven onder veel smerten.

Och het sal haar gaan, mijn lieve Sc. gelijc het sommige van den Israaliten dede, die daar veel vergadert hadden, die en hadden geen ouerschot, ende die daar luttel vergaderden, die en hadden geen gebreck, hierom als men voetsel ende deksel heeft, och oftmen hem dan conde laten ghenoeghen, want wy en hebben niet in de werelt gebrocht, het is openbaar dat wy daar ooc niet uit sullen dragen, want wy sien mijn lieve Sc. als dat de woorden ons liefs Heeren Jesu Christi waar zijn, te weten, dat die bedriechlijcke Rijckdommen dat goede saat, naamelijc het woort Godts versticken ende te onder drucken, waar door daar oock vele weder tot schande comen. Die derde door verlies ofte beroovinge van haren goeden, niet eens insiende oft recht bedenckende dat sy met den Coopman die alder schoonste peerle gevonden hebben, die welcke sulcx doch alle wel weert is, ende by sulcx niet eens te gelijcken en is. Die vierde, doort cruys ende lijden, te weten: Het vervolch. Die vijfste, doort smeecken ende bidden van Vader ende Moeder, vrienden ende magen. De seste, door vrouwe ende kinderen. De sevenste, van haar eyghen quaat lustich vleysch. Die achtste, dat sy moede op den wech der gerechticheyt worden, ende keeren wederom naa Egypten ende Sodoma toe, om een weynich tijts met die Babilonische hoere in rusten ende vreden te leven, ende daar na dan met haar inde eewige pijn ghequelt te worden.

Siet mijn hertgrondelijcke wtvercooren lieve Sc. dit wercket ende drijft al die eenige geest die oude slange, welcke daar niet en slaapt, oft en sluymert, maar gaat altijs rontomme ons soeckende wien hy verslinden soude mogen, hier om wederstaat hem met een mannelijck gemoet, ende geloovich herte, ende laat u. I. toch niet verschrieken, al ist dat sy soo lichtveerdich die geboden des Heeren verlaten, och en

siet doch niet op den slappen, tragen ende onvromen, maar laat alle trouwelose knechten, ende valsche discipulen van haren Heere ende Meester wijcken, so hopen wy nochtans by hem te blijven, ende ghy met my, ende zijn bereyt te lijden, alle wat ons van hem opgheleyt wort, Och wat souden wy doch gaan maken, oft te handen trecken in dien wy zijn geboden verlieten, waar souden wy vlien ofte loopen, daar hy ons niet vinden en soude, ach hemel ende aarde moet hem met beven gehoorsaam zijn, berghen ende helen moeten voor hem verschricken, ende mogen niet staande voor hem bliuen, hoe veel te meer der menschen kinderen, die in leemen huysen woonen.

Och mijn lieve Sc. waar mede sullen sy haar dan verschonen oft veronschuldigen als hy haar besoecken sal, die nu ter tijt soo ontrouwelijcken van hem af wijcken. Och, och, iammerlijck isset te beclaghen, dat sy in dat edele Hemels Broot alsulcken walginge gecreghen hebben, ende dat haar die eenige Medecijn, waarmede alle sielen der wedergeboren genesen zijn, dat die haar tot een so doottelijcken viant gheworden is. Ja mijn weerde Sc. suchten ende claghen moghen wy wel metten Propheet, over die verdervinghe Israals, ende over Jerusalem die schoone stadt Godts, ende dat om datter soo veel Israaliten in dese wilde woestijne deser erger werelt vervallen, ende vanden listigen geest des Serpents weder vernielt ende omgebracht worden. Oock omdat sommige wachters afvallich geworden zijn, ende dat die Borghers Jerseys oock luye ende slaperich worden, hoe wel den omlooper der Heyrleger niet en rustet noch en viert, maar soect met neersticheyt dach ende nacht, wie hi ledich ofte slaperich soude mogen vinden, om als dan zijn oncruyt in die ackeren der herten te saayen, gelijk hy (eylacie) in mijnen tijt niet weynich gedaan en heeft, ende noch hoe langer hoe meer doen sal, naa mijn bedencken, want hoe dat Godts volc meer wast ende toeneemt, hoe hy daar te meer onder regneren sal, ende en sal oock niet aflaten ter tijt toe, dat hy sommige van dien tot zijnen wille weder crijcht, ende het wort hem ooc van God toegelaten den vromen te quellen, ende oock te verleyden, op dat die andere beproeft soudent worden.

Siet mijn hertgrondelijcke lieve ende seer beminde kinderen in den Heere, daarom is mijn Vaderlijcke bede, ende ootmoedige begheeren aan u. I. te samen om die eewige salicheyt uwer sielen, als dat ghy doch nu voortaan rechte sorge draacht, om dat u. I. doch op den wech der gerechticheyt mocht bliuen, ende zijt doch alle tijt ghedachtich, hoe ghy nu voortaan in thuys Gods behoort te wandelen, het welke daar is de gemeynthe Gods, tot welke ghy gecomen zijt, waarinne ick seer verblijdt was, als ick sulcks hoorde, mijnen God danckende ende louende van zijn groote Vaderlijcke goetheyt ende genade die hy aan u. I. bewesen heeft, ende heeft u aanghenomen voor zijn Soon ende Dochter, iaa voor die rechte erfgenamen zijnder Hemelscher goederen, om dies wille ghy u lieden so vrywillichlijck onder tJock ende roede des Cruyces begheuen hebt, ende hebt u gewin met den heyligen Apostel Paulo voor schade geacht, op dat ghy u siele in Christo winnen mocht, gelijk ghy oock ghedaan hebt, hierom hebt doch acht op u seluen, ende en wijcket noch en wanckelt doch niet ter rechter oft ter slincker zijden, op dat ghy uit u eyghen vasticheyt niet en valt, ende dat dat eewige vyer u erfenisse toch niet en worde, maar gelijk ghy mijn lieve Sc. den Heere Jesum Christum nu aanghedaan hebt, soo wandelt doch voort in hem, ende blijft vast gegront ende gewortelt in zijnder leeringe, op dat ghy doch niet en vercout of verflout in der liefde, ende also ten laatsten quijt wor det, het gene dat ghy ontfangen, ende so vrywillichlijcken aanghenomen hebt.

Ooc bidde ick u. I. door die bermherticheyt ons liefs Heeren Jesu Christi, als dat ghy toch niet versuymelijck en zijt, God den bermhertigen lieven Vader door Christum zijnen lieven Soon te dancken ende te loven, dach ende nacht, voor zijn groote

onuitspreeckelijcke weldaden, die hy aan ons arme ellendighe Creatueren bewesen heeft, ende heeft ons van smoeders lichaam voorsien ende vercooren, ende dat om dat wy zijnen naam onder dit erge overspelige geslachte te rechte beleven ende belijden soudon, ende alsoo het beghintsel des Christelijcken levens tot aant eynde vast mogen houden, want al ist mijn hertgrondelijcke lieve Sc. ende seer beminde kinderen, dat ghy nu rechte erfgenamen des eewigen levens door die ghehoorsaamheyt des Euangeliums geworden zijt, ende met my ende alle heyligen in dat Boeck des levens geschreven staat, iaa tot die menichte van veel duysent Enghelen ghebrocht zijt: och mijn weerde lieve Sc. soo can hy ons doch so haast weder uit roeyen, ende ons afvallige namen in der aarden schrijven, in dien wy in de geboden ons Gods niet trouwelijcken na onse swackheyt en wandelen, tot den eynde ons levens toe, want wy weten als dat die heerlijcke beloften der vromen, ende die Croone des eewigen levens int beghintsel noch int middel niet en leyt, maar so wie volherdt ende getrouwe blijft tot int eynde, die salse ontfanghen van die hant des Heeren, want het is openbaar, als dattet dat wtwendige Israal (van welcken wy een klaar exempel hebben) niet en holp, mijn lieve Sc. dat sy uit Egypten door die stercke hant des Heeren verlost waren van den dienst ende slavernije Pharaonis, ia alle die weldaden die de ghetrouwe barmhertige lieve Vader aan haar bewees opten wegen, die waren ymmers den meestendeel al verlooren, oft te vergeefs, hoe wel hy haar spijsde met der Engelen broot, ende gaf haar alle dat haar siele wuschende was, ende nochtans zijn sy onlijdzaam ende murmurerende geworden, ende hebben haar beproeuinghe niet in der vreesse Godts oft in ghedult ontfangen, waarom die Heere ooc vertoornt wert, ende verdeder op eenen tijt drientwintich duysent.

Och mijn weerde uitvercooren Sc. dencket doch na, het is ymmers gheschiet tot onser leeringe ende vermaninghe, so die heylige Apostel ooc verhaalt, op dat wy doch int selve exempel des ongheloofs niet en vervallen, want wat soudet ons doch mogen baten, dat wy nu mede uit dat gheestelijcke Egypten ende Sodoma gescheyden zijn, ende uit den dienst des helschen Pharaonis, door dat roode meyr des bloets Christi Jesu verlost zijn, ende in den name des Vaders, des Soons, ende des heylighen Gheests ghedoopt zijn, op die bekentnisse ons geloofs, ende alsoo met versaackinge ons selfs, in die ware Arcke Noe Christi Jesu getreden zijn, Och mijn weerde lieve Sc. het en mach ons al niet helpen oft salichmaken, in dien wy die vervulling der gheboden ons Gods niet en onderhouden, want die Apostel Johannes seyt: Wie daar seyt dat hy Godt kent, ende hout sijn gheboden niet, dat is een luegenaar, ende in hem en is de waarheyt niet.

Maar ghy mijn alderliefste zijt altijd gehoorsaam geweest, niet alleen in mijn tegenwoordicheyt, maar oock veel meer int afwesen, hierom volsterckt uwe salicheyt met vreesen, ende wandelt doch weerdelijcken altijd na den Evangelium ons Heeren Jesu Christi na mijnder afscheyt, op dat ghy altijd euen wel staat, in eenen geest ende sin, ende en laat u. l. doch in geenderley wijs verschricken van alle uwe wederpartijders, het sy inwendich oft wtwendich, het welcke haar is een bewijsing der verdoemenisse, mer u. l. totter eewiger salicheyt ende dat van God, want mijn weerde lieve Sc. het en is niet genoeg dat ghy aan Christum gelooft, maar ghy moet ooc om zijnen naam lijden, ist niet met banden ofte gevanckenissen, so ist met den daghelijcxschen strijt ende aanvechtinge, die welcke veel ende menichuudelijck nu ter tijt op comen, ende u. l. noch meer opcomen mach, want Godt beproeft ende versoeckt zijn uitvercoren in menigerley wijse, men acht oft men aansiet die banden ende gevanckenissen voor de meeste beproevinge des geloofs.

Maar mijn weerde lie. sc. ic schrijve ende belijde u op desen tijt, dattet met my de

minste is, by de periculen ende aanvechtinghen die ick in die wilde woestijne deser werelt geproeft, ende my aan boort ghecomen zijn, oft die ick voor oogen sach, also dat ick dickmaals niet en wiste van bangicheyt mijns herten ende geest waar henen, suchtende ende weerende tot mijnen God, over die menichfuldige subtijle behende stricken, die de oude slange nu is stellende, sorgende oft ick noch in haar stricken der menschelijcker swacheyt, ende mijns eyghen vleyschs cloecheyt verruct mocht worden, overmits ick sach ende hoorde, datter so hooge stercke ingewortelde boomen met wortelen ende al uit geruct werden, ende so hooge bergen tot so jammerlijcken dal ende valleje gebrocht werden, ende daar benefens voelde ic, dat in my niet goets en woonde, daar benefens gedachte ick datter in zijnen gherechtigen dach veel cafs bevonden sal worden, wanneer hi de zijnen oversien sal, och so wert hyse noch wel siende, die geen bruylofts cleet aan en sullen hebben, waarom ic ooc seer becommert stont, sorghende oft ick noch in zijnder toecoemst door mijn dagelijcxsche misgrijpinge ende besmettelijcke wandelinghe niet staende en soude blijen, waarom ick ooc hem dickmaals met tranen biddende was, dat hy my arme ellendige door zijn Vaderlijcke bermherticheyt bequaam maken wilde, dat ic om zijns Naams wille lijden mochte banden ende gevanckenissen, ende ooc in den doot om zijnder heylicher getuychenisse te gaan, als dan soude ic gewis zijn mijnder sielen salicheyt ende in den dach zijnder gramschappen niet dencken te schande te comen, waar toe hy my door zijn Vaderlijcke barmherticheyt nu vercoren, ende daar toe weerdich gemaect heeft, om zijnder heylicher ghetuychenisse, voor dit erge overspelige geslachte in mijnen banden te betuygen, waarom ick oock seer verblijft ben in mijnder sielen, ende my van herten leet is, dat ick mijnen ende onsen bermhertigen lieven Vader niet genoeg gedancken ofte geloven en can, van zijne onuitsprekelijcke groote weldaden, die hy aan my ellendige creatuere bewesen heeft, ende noch dagelijcx bewijsende is, want ick vertrouwe aan zijnder Vaderlijcke ghenade ende bermherticheyt, dat hy my voort bequaam ende weerdich maken sal, om zijnder heylicher getuychenisse in den doot te ghaan, want hy weet, hoe dat mij over langen tijt verlangt heeft om thuys te zijn, ende dat om die menigerhande periculen die ick op den wech sie.

Hierom mijn hertgrondelijcke lieve sc. in den Heere, want ic een Vaderlijcke sorge noch voor u. l. hebbe, ende u beminne met een Godlijcke liefde, so en can icket niet gelaten, aangesien ick noch een weynich in dese hutte ben, u. l. een weynich door mijn schrijven te vermanen, u biddende dat u. l. niet en dencke, dat ic over u heersche, maar soecke u met alder vriendelijckheyt op te bouwen tot een volcomen ouderdom Christi, op dat ghy mijn lie. sc. toch eenen rechten brief Christi bevonden moecht worden, niet door inct oft pappier gheschreven zijnde, maar door den heyligen Geest des levendigen Gods, metten welcken ghy oock beseghelt zijt, op den dach uwer verlossinghe, die welcke daar Gods seden ende rechten in uwer herten ende sinnen geschreven heeft, waar door ghy nu eenen Brief Christi geworden zijt, die van allen menschen ghesien ende ghelesen wort, die daar aansien uwe heylige cuyssche wandelinghe in de vernedertheyt ws herten, ende cleyn acht inghe uws selfs.

Hierom mijn lie. sc. bidde ick u. l. noch eenmaal, hoe wel ghy vernedert zijt, so vernedert u noch meer, ende hoe wel ghy reyn zijt, soo reynicht u noch meer, ja hoe wel ghy heylich geworden zijt, so heylicht u noch meer ende meer, op dat ghy suyuer ende onberispelijc Gods kinderen beuonden moecht zijn, onder dit erghe verkeerde geslachte, onder den welcken ghy lichtet als een licht in der werelt, daarmede dat ghy onderhout het woort des levens, my tot een vruecht in den dach Christi, op dat ick oock niet te vergheefs aan u. l. ghearbeyt en mach hebben, want al ist dat ic geoffert sal worden, ende den tijt mijns verscheydens nu voorhanden is, soo

verblijde ick my noch, ende verhuege in mijn gemoet, om uwent wille ende om die andere, die ick in mijnen banden gebaart hebbe, die voor tijts den huysse Godts onnut waren, maar nu orbaarlijck ende profijtelijc, die welcke ick ooc liefhebbe om die waarheys wille, ende begeere dat sy een deel hier mede in hebben sullen, ben verhopende, dattet haar mede vermaken sal inden geest ende gelooue, tot een versekeringe ende versterckinge ws gemoets te samen in Christo Jesu, so is noch ten laatsten mijn vriendelijcke bede aan u. l. te samen, dat ghy doch malcanderen hertelijcken lief wilt hebben uit reynder herten als die gene die wederom zijt gheboren, niet uit het verganckelijcke, maar uit het onverganckelijcke saat, te weten uit het levende, crachtighe ende salichmakende woort, ende gedenct doch die woorden Pauli onsen mede broeder, daar hy seyt: Die hoofdsomme des ghebodts is liefde van reynder herten, ende goede consciencie, ia sy is den bant der volcomenheyt. Och hoe salich is die, die met desen bandt recht gegort is, want die en leeft hem selven niet, maar zijnen Heere, ende hy neemt de woorden Christi in alles waar, ooc daar hy seyt: Weest bermhertich gelijk uwen hemelschen Vader ooc bermhertich is.

Hierom mijn lie. sc. so bidde ic u. l. noch door de bermherticheyt ons liefs Heeren Jesu Christi, ende ooc om die eewige salicheyt uwer sielen, als dat ghy doch die weldaat ende handreyckinge niet en vergeet, want si niet alleen veruult het ghebreck, maar datter oock veel lofs ende dancx door geschiet tot Godt, want met alsulcken offeranden behaachtmen God, gedenct ooc des wijse Mans woorden, daar hy seyt: So wie den armen ontfermt, die leenet den Heere, ende sal hem dat goede weder vergelden. Noch seyt hy: Wie den Armen gheeft, die en sal gheen commer lijden, maar wie zijn ooghen afkeert, die sal zeer afnemen. Die gerechtige ghebruyct zijn goet totten leven, maar die godloose gebruycket totter sonde. Daar is een ghever, die deylt uit, ende heeft altijd meer Een ander bespaart daar hy niet en sal, ende wort doch armer, seyt hy. Voorts beveelt Tobias zijnen soon, dat hy den armen oock ghedencken soude, ende seyt: Keert u niet vanden armen, so sal u Godt wederom genadelijcken aansien, waar ghy muecht, daar helpt den behoeftigen, ende hebt ghy vele (seyt hy) soo gheeft vele, hebt ghy weynich, so geeft van dat weynich met trouwer herten. Want de aalmissen verlossen vander doot, ende sy doet de sonde uit, seyt hy noch. Waar op Syrach oock seyt, dat de aalmisse de sonden uitblusschet, ende sy sal hem verschonen in die eewige wooninghe. Waarom Christus ooc beval, datmen vrienden maacken soude metten ongerechtighen Mammon, op dat als ghy gebrec hebt, dat sy u mogen ontfangen in die eewige woonstede. Want Christus wel te recht gesproken heeft: Die arme sult ghy altijd by u hebben. Waarom hy oock in zijnen gerechten dach spreekken sal: Alle wat ghy desen mijnen alderminsten gedaan hebt, dat hebt ghy my gedaan. Hier uit volcht, mijn lieve weerde sc. Dat die woorden Pauli ooc waar sullen zijn, te weten: So wie hier spaarlijc saayt, dat die ooc spaarlijc maayen sal, maar so wie oueruloedich saayt, die sal oueruloedich maayen, want eenen vrolijcken gheuer heeft Godt lief, &c.

Mijn hertgrondelijcke lieve s. inden Heere, al ist dat ick dit aldus schrijve, so weet ick nochtans dat u. l. van God ende zijnen heyligen Gheest geleert zijt, ende dat u. l. meer doen sal, dan ick schrijven can, doch uit hertgrondelijcke Christelijcke liefde schrijve ick u. l. om dies wille, dat u. l. oock bedencken sout den voorleden tijt, in welcken ghy soo neerstich waart tot menigerley ongerechticheyt, waar aan ghy oock gheenen cost en spaarde, in veel costelijcke bancketten ofte maaltijden, ia in proncken ende pralen, van welcken Godt eenen grouwel heeft, och denct doch eens mijn lieve sc. wat vruecht hadt ghy doch doen ter tijt, Och sout ghi nu niet so veel te meer neersticheyt doen, in die dinghen die u Godt gheboden heeft, om u schatten te

vergaderen in den Hemel, daarse de roest of motten niet en eten. Och men soude nu somwijlen oock wel een stuck ghelts oft twee weten te vinden, om den armen heyligen te geuen, also wel men eertijts een pont vlaams twee ofte drie wist te vinden om te verquisten inder ongerechtigheyt. Och mijn weerde beminde kinderen, dit schrijue ick niet om dat u ghemoet daar door verdruct soude worden, maar om dies wille, dat uwe liefde van dage te dage noch meer ende meer toenemen soude, want ghy doch niet en weet hoe lange uwen tijt dueren sal, oft wanneer het die Roovers in haar handen krijgen mogen.

Voortaan mijn trouwe schapen, is noch mijn Vaderlijcke bede aan u. I. als dat ghy doch in alder vrede, lieflijcheyt ende eenicheyt by malcanderen woont, die eene helpe des anders last dragen inder liefden, want ghy doch niet en weet, hoe lange ghy by malcanderen woonen sult, ende gedenckt dat ghy kinderen des vreets genoemt zijt, want uwen Coninck ende Vorst, een Coninc ende Vorst des vreets is, waarom ghy kinderen des vreets beuonden moet worden, gelijk ick oock wel betrouwe, dat ghy oock zijt, hoe wel ick dit dus schrijue.

Hiermede wil ick u. I. den grooten Herder der schapen bevelen, den welcken ick ghe trouwelijcken toe betrouwe dat hy u te samen bewaren sal onder die schaduwe zijnder vluegelen, so ghi anders slechts by zijn zeden ende rechten blijft, ende niet door eenige middel uit zijnder hant en wijct, so ben ick oock ghewis, dat u. I. niemant uit zijnder hant trecken en sal, noch eenmaal bidde ick u. I. ende dat door die wonden ons liefs Heeren Jesu Christi, ende oock om die eewige salicheyt uwer sielen, als dat ghy doch mijn schrijven ende trouwe waarschouwen nu int laatste mijns levens toch wilt ter herten nemen, ende latet doch naa mijnder afscheyt niet ledich by u. I. legghen, noch en willet dan oock niet achten als een doode Historie oft Fabel, maar ontfanget als een Testament, ende latet u. I. doch een eewighe gedachtenisse ende memorie zijn, ende wilt mijnder hier by gedencken, hoe dat ick u. I. naa mijn swacheyt een voorbeelt gheweest hebbe, ende volcht mijn voetstappen na, die ic u. I. verhope door die cracht mijns Gods voor te gaan, te weten, totten eynde toe by de waarheyte te bliuen, u. I. ende alle die God van reynder herten soecken te vreesen, te betuyghen, dat dit die rechte ghenade ons Gods is, so Petrus seyt, iaa den gewissen wech ende Heyrstrate totten eewigen leven op welcken ghy nu staat.

Hierom laat u. I. doch niemant dit perck ontrucken, in welc ghy nu staat, noch wanckelmoedich maken maar doet altijt meer neersticheyt om uwe beroepinge ende verkiesinge vast te maken. Och ist dat ghy dit doet, mijn weerde sc. so en sult ghy niet vallen, maar u. I. sal overuloedich bereyt worden den inganck totten eewigen Rijcke ons Heeren Jesu Christi. Hierom waact doch scherpelijck, noch eenmaal bidde ic u. I. iaa waact scherpelijc inder gherechtigheyt alle de daghen ws levens, wantet wel nodich is.

Oock is mijn vriendelijck begeeren dat ghy doch dit receptken inder liefden wilt ontfangen, want ict ymmers uit Christelijcke liefde gedaan hebbe, ende begeere hier mede mijnen Adieu aan u allen te nemen, tot inder eewicheyt, Amen.

Voorder mijn hertgrondelijcke lieve sc. in den Heere, hoet met my staat, ende met mijn medestrijders, sult ghy weten dattet noch tot vorderinge des Euangeliums is, oock sult ghy weten, dat my de Heere trouwelijcken bijstaat in mijnen strijt ende verantwoordinge, ende heeft my cracht gegeuen dat velt te behouden, ende heeft my oock verlost vanden mont der hellen, ende leeuwen caacken. Ick meyne dat icker wel 10. oft 12. maal teghens in de weer gheweest hebbe, maar die ander hebben sy so veel niet gequelt. Somma, ick hope dat den strijt gestreden is, den loop geeynt is, het gelooue behouden is, nu voortaan is my die Crone der heerlijcheyt by geleyt, die

welcke ic hope dat my van geenen creatueren genomen sal worden, want getrou is hy, die in my dit goede werc begonnen heeft, die salt mi sonder twijfel wel helpen uitvoeren, na dat goede voornemen mijns gemoets, op dat ick de Jordane onbeschadicht mach door comen. Godt gheue ons zijn ghenade, Amen.

Deylt dit onder malcanderen voort, ende beleuet Goddelijcken, eercauwet neerstelijcken, verstatet wijsselijcken, och als ghy dit doet, so sallet blijcken dat ghy te samen u salicheyt soect, ende mijn schrijven in weerden hout.

Voleynt den 6. Octobris, in die 23. maant mijnder gevanckenissen.

Noch eens, mijn lieve kinderen hout u doch te samen vroom int cruys Christi, ende en wijcket daar niet af.

Noch eenen Brief van M. Gielis, de welcke hy geschreven heeft aan zijn Huysvrou.

Cracht des geests, daar toe een volstandich ghemoet, wunsche ick mijn vleesch mijn bloet in allen haren druck, strijdt ende swaren noodt, Amen.

Mijn weerde lieve Huysurouwe, die welcke ick voor Godt ende zijnder Ghemeynte getrouwt hebbe. Nademaal den tijt mijns verscheydens nu voorhanden is, so sal u. l. noch believe te weten, als dat mijn herte ende ghemoet met u becommert staat, u. l. wel wat willende schrijven, nochtans quaden gelegen tijt hebbende, overmits het met ons also staat, ende datter als nu wel acht oft thien Dienaars ons waacken ende bewaren, soo dat ick weynich cracht des gheests by my voele, om u. l. noch een weynich te schrijven, overmits het ons so onversiens overcoemt, want wi niet een woort ghehoort en hadden, ende **Willeboort** mijn trouwe Maat was al eensdeels ontcleedt, doen quam onsen Weerdte ende Weerdinne boven, segghende: Meester Gielis ende Willeboort coemt af! ende wy afcomende, sagen den Stadthouder daar, ende die Baaliu quam daar mede, ende ons sulcx voorhielt, metten welcken ic wat woorden hadde. Somma, mijn hertgrondelijcke lieve uitvercooren vleesch ende bloet, ic sal nu gaan den wech alder Propheten ende ghetuygen ons liefs Heeren Jesu Christi, waarinne ic tot desen tegenwoordigen tijt seer vrolijk ende wel gemoet ben, ia vinde alsulcke vruechde ende troost in my, dat ickt u. l. niet wel schrijven en can, ende en vinde gantsch geen vreesse in my noch, maar aldermeest met u. l. becommert zijnde, om uwe groote onmatige droefheys wille, die ghy hebt, dan betrouwende tot mijnen ende uwen God, dat hy neffens die becoringhe een uitcoemst sal geven, door den troost des heyligen Gheests, daar hy u mede troosten sal.

Och mijn vleesch mijn bloet, ick bidde u. l. door die bloedighe wonden ons liefs Heeren Jesu Christi, zijt doch verduldich in uwen druck, op dat ghi doch niet beuonden en wort, als die ghene die tegen God strijden wilt, maar segget veel meer met Maria: Siet Heere my geschiede na uwen wille, want gelijk die vre der vergaderinge daar was, siet so stont die vre der scheydinge voor die ooghen des Heeren al bekent, ende heeft u. l. daar toe uit zijn Vaderlijcke bermherticheyt voorsien ende vercooren, dat ghy nu mede druck ende smette om zijns Naams wille lijden sout, ende al ist mijn uitvercooren schaap, dat ic nu in meerder blijchap ben, overmits mijn pelgrimacie nu ten eynde gecomen is, noch so bidde ick u. l. zijt ghy doch getroost inden Heere, ende ontfanget doch in gedoochzaamheyt ende smerte, druckt u herte neder ende lijdet. Och ick weet dat uwe droefheyt seer groot is, och oft Godts wille ware, ende

ick in den doot voor u. I. gaan mocht. Jaa al soude icker twee voor u. I. smaacken, so en soude icse niet ontsien, want si en valt my noch niet swaar, och als dan soude ick ymmers verseeckert zijn, dat ghy van gheenen vreemden boelen bedroghen sout worden, noch door den middaachschen duyuel, ende door u eygen vleysch niet verleyt en sout worden, hoe wel ick sulcx nochtans uit gront mijns herten betrouwe, dat ghy die voetstappen mijns gheloofs sult na volghen, te weten, totten eynde toe by die waarheyt blijuen. Och och die oorsake mijns schrijvens, ende mijn laatste ende groot begeeren is, dat ghy doch blijft by het gene dat ghy van Godt ontfanghen hebt, ende u uit grooter genaden wtgedeylt is. Och en wijcket noch en wanckelt niet door uwe groote droefheydt oft eeniger opcomenden strijt, die u. I. niet bekent en is maar in alle uwe aanlegginge, so bidt met betrouwen tot God den bermhertighen lieuen Vader, hy en sal u. I. niet verlaten, dat ben ick gewis, ende al ist mijn weerde wtuercoren Schaap, dat wy nu van den anderen gescheyden worden eenen cleynen tijt, so sullen wy wederom hier naamaals in die verrijsenisse der dooden malcanderen ghemoeten, ende sullen eewich by den Heere zijn. Och als dan wert onse cleyne droefheydt in een eewige onuitsprekelijcke vreuchde veranderen, ende alle onse tranen sullen van onse oogen af ghewasschen worden, ende sullen hooren: Coemt ghy gebenedijde int Rijcke mijns Vaders, dwelc u van tbegintsel des werelts bereyt is.

Och mijn weerde lieve schaap, troost u met dese beloften, met die woorden des Euangeliums, daar Christus selue seyde: Salich zijn sy die nu weenen, want si sullen vertroost worden, maar wee hem, seyt hy, die hier lacht, want si sullen weenen. Want den tijt sal comen, dat sy sullen roepen: O bergen, huevelen valt op ons, ende bedect ons voor d'aanschijn des Heeren. Och, och, als dan wertet met alle onse vervolgers, Buels ende Rackers, ende met alle verdestrueerders een eynde zijn. Ja het woort van den Propheet Esaia sal alsdan veruult zijn, daar hy seyt: O ghy verdestrueerders, meynt ghy dat ghy ooc niet verdestrueert en sult worden? Ende ghy verachters (seyt hy) meynt ghy dat ghy oock niet veracht en sult worden? Wanneer ghy het verdestrueren een eynde gemaect hebt, so salmen met u ooc een eynde maacken, maar u mijn vleys mijn bloet, sal met my ende alle heylighen die Sonne der gerechticheyt opgaan, gheluck ende een eewich weluaren sal ons omuanghen. Och mijn weerde Schaap, hoe geerne soude ick u. I. troosten, ende te hulpe comen in uwen druck, dan het can op desen tijt niet wel zijn, dan ick bidde u. I. hertelijcken, gedenct mijn woorden die ic eertijts met u. I. gehadt hebbe, ende volchtse naa, dat bidde ick u. I. ende laatse u tot een eewighen Fondamentsteen zijn.

Voorts bidde ick u. I. hertelijcken, ende dat om die eewige salicheyt uwer sielen, dat ghy u doch in der stilheyt hout, ende voedt uwe kint (het welc uit mijnen lijve gecomen is) doch in die vreesse des Heeren op, so ick u toe betrou. Noch eenmaal mijn hertgrondelijcke wtuercoren schaap, so bidde ick u. I. uit gront mijns herten, ende uit dat binnenste mijnder sielen, gedenct doch dicmaal het gene dat ick u. I. eertijts geseyt, ende oock een weynich gescreuen hebbe, te weten, dat ghy doch alle de dagen ws levens blijft by het gene dat ghy uit u eyghen begeerte soo willichlijcken hebt aangenomen, het welcke doch den rechten gront, Fondament, ende wech totten eewigen leven is, och daar en sal doch inder eewicheyt geenen anderen geuonden worden, dan desen wech des cruyces is, ende oft by al dien ware, dat u die bermhertige lieve Vader noch door zijn Vaderlijcke roede des Cruyces, te weten met banden ofte gevanckenisse wilde proeuen, so bidde ick u. I. om die eewighe salicheyt uwer sielen, dat ghy doch niet beureest wilt zijn voor onse vyanden, want ten is niet te schrijven ofte uit te spreekken, soo Godt die bermhertige lieve Vader den ghenen troostet, die haar selven den Heere gantschelijck ouergegeuen hebben, alsoo dat ick

niet ghemeint en hadde, dat een alsulcken hert ende gemoet hebben conde, alsoo dat my vol naa wonder gaf, hoe dat sy connen van Godts woort wijcken, doch den troost der toecomender heerlijkheyt hebben sy vergeten, ende zijn onachtsaam geworden, ende die olie der gerechticheyt ende liefde is in haar aarden vat uit ghegaan.

Hierom mijn trouwe hertgrondelijcke vleesch ende bloet, zijt ghy doch ghewaarschout, op dat ghy door traacheyt ende onachtsaamheyt u selven metten onachtsamen dwase maachden toch niet bedrogen en vint, hierom zijt doch wacker in den geest ende beneersticht u selven doch van daghe tot dage, om noch meer ende meer af te legghen, want mijn lieve Schaap, het is wel noot dat ghy waackende zijt, want sy niet alle int Lant van beloften comen en sullen, die uit dit tegenwoordige gheestelijcke Egipten ende Sodoma gescheyden zijn, ende dat door die cracht ende ghewelt der ouder slange, die welcke ymmers niet en rust noch en viert, by daghe noch by nachte, maar gaat den Heyrleger om, soeckende wien hy slaperich vinden mochte, Och dien wederstaat doch sterckelijcken in den ghelooue, neemt een mannelijck gheloouich herte.

Voortaan hertgrondelijcke lieve Schaap, soo is noch mijn begheeren, dat ghy doch u selven wilt stellen naa alle vernedertheyt, ende schict u doch cleyn te zijn in u eygen ooge, ende en acht doch niet wat hooge is, maar maact u den nedersten gelijk, ende zijt altijd bereyt, ende schicket u daar na, dat ghy van Gods woort hooren moecht, ende gedenct de woorden Christi: Daarder twee oft drie vergadert zijn in mijnen Naam, daar ben ick int middel.

Och mijn lieve Schaap, hebt doch een bernende liefde tot die gemeynte Gods, en vergeet niet mede te deylen van tghene dat u die bermhertige lieve Vader verleent heeft, gedenct dat haar die bermherticheyt beroemt tegen het oordeel, want met alsulcken offerhanden behaachtmen Godt, doch ick weet mijn hertgrondelijcke Schaap, ende ick betrouwet u. I. wel toe dat ghy hier mede die leere ons liefs Heeren Jesu Christi volgen sult.

Hier mede neem ick, mijn alderliefste, mijnen Adieu ende oorlof aan u mijn vlees ende mijn bloet, op deser aarden, ende bevele u. I. in de handen des almachtigen Gods ons behouders Christi Jesu, die v, ende uwe kint te samen can bewaren ende opbouwen, stercken in alder noot, ghelijck hy oock getrou is, ende salt wel doen, so ghy mijn weerde Schaap, slechts by zijn zeden ende rechten blijft, ende doch niet moede en wort in den wech des Cruyces, hoe wel sy u. I. bang ende hert valt. Och oft ghy, mijn weerde schaap, eenen moet grijpen condet, ende uwen God condet louen ende dancken dat ghy weerdich beuonden wort, om zijns Naams wille mede te lijden. Och gedenct des wijse Mans woorden, daar hy seyt: In luttel zijn wy gequelt, maar in vele sullen wy gheloont worden, want Godt beproeft zijn wtuercooren ghelijck dat goudt int vyer.

Hierom mijn weerde hertgrondelijcke lieve schaap, laat uwe beproefde geloof doch verduidicheyt wercken, ende laat die verduidicheyt een volcomen werck in u. I. hebben, Ende ghedenct noch des Wijse mans woorden: Een verduidich mensche is beter, die zijns ghemoets een Heere is, (och mercket) dan een die Steden wint. Voorder seyt de Propheet Jeremias: O, het is een costelijck dinck, ende een groote sake, lijdtzaam te zijn, ende eender die verlaten is, op die hulpe des Heeren te verwachten.

Hierom besit uwe siele noch een cleyne tijt met lijdtzaamheyt, dat bidde ick u. I. uit dat binnenste mijns herten. Och mijn hertgrondelijcke lieve schaap, Noch eens bidde ick u. I. hout u vromelijck. Och hebt ghy my lief, (ghelijck ghy overvloedich doet) so volcht die voetstappen mijns gheloofs naa, want den tijt is uervult, de daghen zijn verlopen, mijn Jaren zijn gheeyndicht, die ick in die wilde woestijne met veel

periculen hebbe ghewandelt, nu en hebbe ick niet op het onseecker gelooopen oft ghestreden, waarom ick my verhueghe in den gheest, dat Godt die bermhertige lieve Vader my by gestaan heeft, also dat ick den strijt gestreden hebbe, ende den loop gheeynt hebbe, nu voortaan is my bereyt die Croone des ewighen levens, die God de bermhertige lieve Vader my gheven sal, niet alleen my, maar alle die daar liefhebben zijn toecoemst, ende sal in dat weerdighe Landt nu comen, het welck ick inden ghelooue ghesmaect ende gesien hebbe, waarom mijnen inwendighen mensche eenen lust daar toe heeft, also dat ic mi niet en ontsie tegen mijne vianden, noch en verschricke voor die Jordane, hoe wel sy in sommigher ooghen gansch verschrikelijck om aansien is, so zijn wijt gewis ende seecker, dat onse ghetrouwe Godt Israals by ons zijn sal, ende salse door zijnen stercken Arm bereyt maacken, alsoo dat wy ongheschent daar door sullen comen, den ionghen vromen Israaliten daar mede eenen moet gheuende. Summa, al die God van herten vreesen willen, die zijn wy door Gods genade eenen rueck totten ewighen leven, ende die ons haten, een rueck des doots. Adieu mijn vleesch mijn bloet, onder den Altaar hope ick u. l. altesamen te verwachten.

Laat u. l. mijn bloedt tot een ewich Testament ende memorie zijn. Oorlof tot inder ewicheyt, Amen.

Och houdet u vromelijcken, dat bidde ick u. l. op den Wech der gherechticheyt, want ick betuyghe u. l. voor Godt ende zijnen Enghelen met mijnen bloede, dat het den rechten wech ende Heyrstrate, iaa die rechte ghenade ons Godts is, op welcken ende in welcken ghy staat.

De ghenade Gods sy met u, Amen.

Den xxiiij. Octobris, smorgens ten vijf uren. Anno. 1564.

Noch eenen Brief aan zijn Huysvrouwe.

Mijn hertgrondelijcke uitvercoren lieve Huysvrouwe, ende suster in den Heere, Ick wensche u.l. veel crachts ende troosts van God den bermhertigen lieuen Vader, door den troost des heyligen geests, waar mede hi alle bedruete becommerde herten vertroost, die daar beswaart zijn om zijnder getuygenisse, gelijc het ymmers met u.l. op desen tegenwoordigen tijt staat, also dattet u. l. al wat seer druct, hoe wel u. l. nochtans wel so vele door den Heyligen Gheest gheleert zijt, also dat ghy wel weet dattet ons Heeren ende Meesters wille is, dien wy onse knien gebogen hebben om hem te dienen, ende getrou te zijn in alle noodt, druck, ende aanvechtinge, want daar toe heeft hy ons beyde vercoren ende beroepen, om dat wy zijnen Naam onder veel drucks ende smerte souden bewaren, ende ons doch niet en souden laten verdrieten dese weynighe slagen ende Vaderlijcke castijdingen, want daar door maackt hy ons rechte erfgenamen zijns hemelschen Rijcks, als wyse in ghedoochsaamheyt ende lijdtzaamheyt ontfangen, ende daar door geoeffent worden, waar toe ons stercken moet die barmhertige lieve Vader met die cracht zijns heyligen Geests, Amen.

Voorts mijn hertgrondelijcke lieve Huysvrou, nademaal ic dan wel vermoede, dat u herte seer becommert ende bedroeft staat om mijnent wille, ende ghy (so ick wel vermoede) noch gheerne hooren ende weten sout, hoet met my is, so can ick het niet ghelaten ic moet u. l. een weynich schrijven, hoet met ons gegaan is, doch heb icket u. l. geschreven op onsen laatsten nacht (so ick meynde) ende ick bad den Baalju, oft

ick noch een weynich aan mijn arme bedroefde vrouwe mochte schrijven? Hy seyde: Jaa, maar wy en mochten niet weder boven gaan, ende moesten in de Cuecken blijven, ende Huyge en wildet noch niet consenteeren dat ick schrijven soude, oft hy wildet houden, ende den Baaliu selver geven, ghelijck my dunct dat hy ghedaan heeft, doch ick hope dat ghijt noch wel crijghen sult.

Voorts mijn lieve schaap, so sal u. l. ten eersten weten, dat mijn gemoet noch onveranderlijc staat, ende ben bereyt te verwachten met lijdtzaamheyt, al les wat my van God den barmhertigen lieuen Vader opgeleyt wort, ende door die, die der waarheyt viant zijn. Voorts so sal u. l. weten, als dat wy van geen swaricheydt des vleesch ghehoort en hadden, dan tsauonts ontrent negen vren, doen quam **Huyge** met zijn Huysvrouwe boven, seggende: **Meyster Gielis ende Willeboort** coemt af, daar is een persoon die u begeert te spreekken, doen begonsten onse vrouwen, bysonder **Mayken**, seer te roepen ende te weenen: Ic vraachde hem, oft wy niet weder boven comen en souden, hi gaf niet veel bescheyts daar op. So troc ic terstont mijnen Caasack uit, ende troc het oude zayen aan, ende gaf mijn bloet, te weten het kint, eenen cus, ende nemende mijn bonette af, sprack ick met corte woorden tot God den barmhertigen lieuen Vader, dat hijt doch wilde bewaren die daghen zijns levens, ende mijn hert was een weynich bedroeft daar over, doch het en duerde niet langhe. Doen ick nu beneden quam, doen stont die Stadthouder daar een weynich tijts, daar na so quam die Baaliu oock, ende mochte my aansien, segghende:

Wel Meester Gielis den tijt is hier, oft sodanige woorden; doen trat ick een weynich naarder by hem, ende ick was gantsch vrolijck int ghemoet, ende sprack seer vriendelijck met hem, segghende: Mijn Heere ick hebbe u. l. acht ofte tien Jaren gekent, ende voor een redelijck man aangesien, hoe coemt dat ghy ons also verrasschen wilt, wy en hebbender ymmers niet een woort af ghehoort.

Doen seyde hij: Het is ymmers tijts ghenoech, het en sal noch niet zijn, maar maact u bereyt tegen morgen vroech te vijf uren; doen hadde ic noch wat woorden met hem, seggende: Och man man, wat groeter last ladet ghy op u, ick wilde wel van herten dat ghy geen Rechter en waart over ons niet om ons vleesch wille, want wy daar toe seer wel gemoet zijn, Ende ic nam een canne die daar stont, ende brochtet hem eens. Ende doen hy wech was, begonst ic wat te schrijven, ende schreef tot by den vijf uren toe; doen quam hy weder ende seyde, dat ons die dienaars boven brengen souden, ende hoet boven opt stadthuys vergaan is, dat mach u. l. gehoort hebben, van daar comende slootmen ons beyde op een camer, ende geboeyt zijnde, en conste ick u. l. niet wel wat schrijven. Ende voort sal u. l. weten, dat den Baaliu met den Stadthouder sanderdaachs, als huyden morgen ons weder af ontboot, ende brachten ons beyde in eenen Kelder alleen, die welcke seer doncker was, alsoo dat sy oock het venster gestopt hadden, ende seyden: Hier moet ghy blijven ter tijt toe, dattet anders is, de Stadthouder seyde: Wy zijn al sterffelijck, wy en weten selfs niet wanneer wy sterven sullen.

Ic en seyde niet, doen ick in den Kelder stont, die Baaliu sach op mij, ende ick sloech mijn ooghen op ten Hemelwaart, ende seyde: O Godt bewaart ons, oft een alsulcken woort oft twee. Het scheen aanden Baaliu, dat hy wilde segghen: Jaa het coemt door u, doch so sprack hy so veel niet uit, ende ghinck wech metten anderen, ende onsen Godt niet verre van ons metten troost zijns heylighen Geests, ende maackte mijn herte vrolijck, dat ick moeste een Liedt opheffen ende singhen.

Na den middach, cregen wy een eynde keerssen, doen begonst ick dit te schrijven, ende haddet u. l. noch gheerne voor den nacht ghesonden, maar ick en hebbet niet by connen brengen, hierom nemet doch inder liefden. Och mijn hertgrondelijcke lieve Schaap, ick vermoede dat onse ure haast naackende is, want het schijnt

dat die Overste deser Werelt van desen nacht comen sal, daarom bidde ick u. I. door die bloedighe Wonden ons liefs Heeren Jesu Christi, ende om die eewighe salicheyt uwer Sielen, dat ghy doch nemmermeer mijnen voorghanck uit uwer herten wilt laten gaan, ende soo mijn bloedt tot zijnen verstande coemt (het welcke ick hope ghy in der vreesen Godts opvoeden sult) soo willet hem vermanen, ende voor houden, ende ghy mijn Alderliefste, verghetet oock niet, maar laat u mijn bloedt tot een eewich Testament ende ghedachtenisse zijn, hoe dat ick u na mijn swack vermoghen een voorbeeldt hebbe geweest, doch wilde ick wel, dat ick heyligher ende onstraffelijcker voor u. I. hadde connen wandelen, dan ghy weet dat ick na mijn swack vermoghen ghesocht hebbe den Heere te behaghen, ende hebbe naa mijnder swackheyt met vrymoedicheyt op den wech des cruyces ghewandelt, het welcke mijn hertelijcke begheeren oock is op u. I. en verlaat doch dit selue niet, maar mijn Vaderlijcke bede is aan u, dat ghy doch meer neersticheyt doet om u heyliche beroepinghe ende verkiesinghe vaster ende vaster te maacken, want des Heeren Dach is niet verre, in welcken hy eenen yegelijcken loon naa zijn wercken geven sal, ende alsdan sal hy, mijn trouwe schaap, die luye, traghe, onachtsame vinden, die welcke nu den naame dragen, dat sy Christenen zijn, ende draghen die vaten wel, maar die Olie der liefden ende gherechticheyt is daar in uit gheghaan.

Hierom mijn vleesch mijn bloedt, soo bidde ick u. I. vriendelijck, dat ghy doch op den luyen, traghen, onachtsamen, vreesachtighen niet en siet, maar proeft ghy doch u seluen, ende ondersoect u selven dagelijcks oft ghy oock recht int gelooue des Soons Godts wandelt, u selven alsoo insiende, moecht ghi proeuen ende weten wat u noch van noode is af te legghen. Och staat altijdt naa die vernederinghe, want een vernedert herte can hem selven te bet proeuen ende ondersoecken, want zijn swackheyt ende cleynheyt staat hy altijdt beclaghende voor den Heere, sorghende oft hy noch ten laatsten in desen periculoosen gruwelijcken tijt door die menichfuldige subtijle stricken ende netten te schande mochte comen, waarom een alsulcken wedergebooren Kindt Gods oock een hertelijck verlangen heeft om thuyt te zijn, ende van desen ellendigen beuleckten rock des vleesch verlost te zijne, wel wetende dattet in swaar periculen wandelt, waarom het hem oock verhuecht alst van tCruys Christi hoordt, is oock niet ghesint soo lichtelijcken voor den Godloosen te vluchten, dan als die saacke den noot eyscht, maar den traghen, luyen, onachtsamen, die haar bywijlen laten duncken dat sy rijck ghenoech zijn, ende dat haar niet en ghebreeckt, die seluighe zijn onderwijlen (so haast als sy yet hooren dat den Godtloosen noch maar een compact en maackt, om die gherechtighe uit te roeyen) soo verbaast oft versaacht, ende is by wijlen daar noch niet mede ghenoech, maar comen by haren naasten (den welcken sy een vrymoedich herte souden in sprecken) ende maacken dien ooc versaacht.

Maar ghy mijn trouwe Schaap, zijt doch vrymoedich, dat bidde ick u hertelijcken, ende en siet doch niet op den voorgenoemden, noch op die die nu ter tijt soo ontrouwelijcken vanden Heere wijcken, het sy doort Cruys oft veruolch, ofte door eenighe valsche leere. Och soo si haar selven wel te voren daghelijcks ondersocht hadden, ende smaack in die Hemelsche dinghen ghehadt hadden, sy en souden haar so lichtelijcken niet laten verleyden, ofte voor het Cruys soo seer niet ontsien, maar souden van herten begheerich zijn, om den Naam haars Godts te belijden, onder dit erghe verkeerde gheslachte, ende haren Godt noch van herten bidden, dat sy mochten een vreemdelinc over lande zijn, tot prijs haars Godts, ende tot stichtinghe haars naasten.

Voort aan mijn hertgrondelijcke trouwe lieve uitvercoren Huysvrouw, wiens Siele ick so hertgrondelijcken beminne, als mijn eyghen siele, soo is doch mijn Christelijcke

ende Vaderlijcke bede, dat ghy doch sorghe wilt draghen alle die daghen ws levens, op dat ghy doch moecht comen, daar ick in corter vren oft tijt zijn sal, op dat wy doch in die ewighe wooninge niet verscheyden en zijn. Och och, oft het Godts heylighen behaachlijcken wille mochte zijn, ende het moghelijck ware, dat ick den Kelck der bitterheyt voor u. I. drincken mochte, iaa al waart driemaals, my dunct dat icket so geerne van herten doen wilde, op dat ghy doch mede mocht behouden zijn, och alsdan soude ick noch met veel vrolijcker herten mijn reyse aan nemen, ende en soude ymmers geen nabedencken hebben, dat ghy dan noch verruckt sout worden, van die simpelheyt ons liefs Heeren Jesu Christi, doch isset oock sonder naadencken, soo langhe u. I. also blijft, als ic u nu late, want een schricke ende vreese hebt ghy voor doordeel der Godloosen, waar op mijn begheeren is met Syrach, dat ghy in alle uwe aanleggingen dat gedenckt, ghelijck hy seyt: Mijn sone ghedenckt altijt op het uiterste, in alle uwe aanlegginghen, soo en sult ghy inder ewicheyt niet sondighen, te weten, alsulcke sonden, die u. I. buyten den Rijcke Godts soudn mogen houden; als aangaande uwe daghelijcxsche swackheyt ende vergrijpingen voor uwen Godt, en sal u niet verdoemen, oft buyten houden, daar voor coemt die heylighe Apostel Joannes, ende seyt: Ist dat yemant sondicht so hebben wy eenen voorspreker by God, die welcke voor ons bidt, welc is Christus Jesus, die hooghe Priester, die daar ingegaan is, te weten, in dat heylige der heylighen, ende heeft een ewighe offer ende versoeninghe ghedaan voor zijn volck ende gheslachte, ende is gheset aan die rechterhandt Godts zijns Vaders tot een voorspreecker ende voorbidder voor onse daghelijcxsche struyckelinge ende snevelinge, so die Apostel seyt. Siet mijn trouwe hertgrondelijcke lieve Schaap tot desen voorspreecker ende Aduocaat wijse ick u. I. ende niet totten verstorven heyligen, gelijk die blinde leyders deser wereldt doen, hierom neemt uwen toelucht tot hem, in uwen grooten noot, ghedenckt dat zijn oore niet verstopt en is, dat hy u niet hooren en soude, ende zijn hant niet vercort en is, dat hy u niet helpen en sou mogen, want zijn ooghen keert hy tot zijnen heylighen, die hy soo dier met zijn eyghen preciose bloet ghecocht heeft, ende luystert naa haar roepen, suchten ende schreyen, want hyse doch alrede salich noemt, die hier weenen ende lijden om die gerechticheyt, van den welcken ghy nu ter tijt een zijt. Hieromme o mijn vleys mijn bloet, troost u met dese beloften, dat bidde ic u. I. Want die hier met tranen saayen, die sullen wederom met grooter vruechden hier na maayen. Och dus denct doch niet mijn weerde lieve Schaap, dat uwe tranen te vergeefs sullen zijn, die ghy nu weent, want sy voor daanschijn des Heeren al ghecomen zijn. Hierom lijdet u noch eenen cleynen tijt, dat bidde ic u. I. want hy sal u. I. niet langhe laten, hope ick, maar sal u. I. mede wech nemen voort ongeluc, ende tot sekere ruste in zijn Camer brenghen, soo die Propheet Esaias seyt, om dat ghy naa uwe swacke vermoghen oprechtelijck begheert te wandelen, totten eynde toe, waar toe u. I. moet helpen die bermhertighe lieve Vader, door die hulpe ende cracht zijns heyligen Gheests, ghetrou is hy diet sonder twijfel wel doen sal. Voorder mijn hertgrondelijcke wtuercooren lieve Huysvrouw ende suster in den Heere, nademaal ick mijn Vaderlijcke sorchfuldighe herte noch niet wel van u. I. trecken en can, maar wilde soo geerne uit het binnenste mijnder sielen u. I. in als na uwe swacheyt voor uwen Godt perfect ende onberispelijc stellen, so is noch mijn ootmoedighe vriendelijcke begheerte, dat ghy uwen naasten hertelijcken lief wilt hebben, ende wilt altijt den armen heyligen huysgenooten Gods gedencken, gelijk ghy wel tot noch een herte daar toe gehadt hebt, laat uwe liefde hier in niet afbreecken, maar veel meer noch toenemen, gedenct altijt Christus woorden, daar hy seyde: Den armen sult ghy altijt by u hebben, ende het is oock openbaar, datter altijt armen onder thuys ofte int huys Godts zijn. Ghedenct dattet een groot aangenaam werck des Heeren is,

waarom Syrach oock seyt, dat die aalmisse des Mans, ghelijck een borsse op den wech met hem is, ende sy sal hem verschonen int oordeel, Jaa, sy bluscht de sonde wt, ende bedeckt haar menichvuldicheyt, Want de bermherticheyt beroemt haar tegen het oordeel, seyde Christus.

Hierom doet hier in oock uwe neersticheyt, ghelijck ick u. I. wel toe betrouwe, ende hoe wel het geen en is u. I. sulcx te schrijven, so hope ick dattet u. I. al ten besten dient, op dat ghy doch naa mijn afscheyt niet en vertraget. Voortaan bidde ick u. I. noch, mijn hertgrondelijcke lieve schaap, dat ghi u. I. altijd schicket by den vromen, op dat ghi doch meerder vroomheyt ende gheschicktheyt crijcht, ende zijt doch begeerich na dat verstandighe ongheualste melck, te weten, na Gods woort te hooren, op dat ghy daar door muecht opwassen ende toenemen in alle goede wercken, ende hout u selven inder stilheyt, (ghy weet wat ic meyne) dat bidde ick u hertelijcken, ende wacht op den dach uwer verlossinge, misschien hy is niet verre. Hier mede wil ick mijnen orlof ende eewigen Adieu aan u. I. mijn vleesch mijn bloet nemen, ende bidde u. I. noch eens ootmoedelijcken om die eewige salicheyt uwer sielen, ende om alle die groote liefde, die ghy tot my oyt ghehadt hebt, als dat ghy doch mijn schrijven, ende mijn hertgrontlijcke bidden ende vermanen, het sy door schrijven oft met den monde, dat ghyse doch naa mijn afscheyt gedachtich wilt zijn, ende en laatse doch niet by u legghen, als een doode Historie oft Fabel, mer wiltse dicwils nutten als een Receptken tot uwer gesontheit dienende, ende willet bewaren in het Cofferken ws herten, tot eenen eewighen schat ende memorie, want het u. I. meer profijts ende nutheys in brenghen sal, dan veel stucken fijn gouts ende silvers. Och den tijt genaket seere, waarom ic van schrijven, ende van alle dinck ophouden sal, daarom is mijn hertgrondelijcke begeeren, hebt ghy my lief ende die eewige salicheyt uwer sielen, so veruult mijn begeeren naa u swack vermogen, ende en wijcket doch niet ter rechter oft ter slincker zijden, het sy doort Cruys van banden oft gevanckenissen ende yet anders, ende so u God die bermhertige lieve vader weerdich maect om zijns naams wille te lijden, so en vreest doch niet, want ick hadde noyt ghemeint, dat banden ende gheuanckenissen so weynich strijts hadden connen maken, eender die hem selven versaect heeft, ende een hertelijc verlangen na huys heeft, hierom vreestse doch niet. nu mijn hertgrondelijcke lieve uitvercoren Schaap, ende lieve Suster in den Heere, mijnen tijt is vervult, die dagen zijn verlopen, die Jaren zijn gheëynt, eenen goeden strijt heb ick gestreden, mijnen loop is voleynt, ic hebt geloove behouden, also dat mijn vianden beschaamt gheworden zijn, die haar tegens my geset hebben, want door mijnen Godt heb ic het velt behouden, die welcke my verlost heeft van der Leeuwen caacken, ende mont der hellen, ende sal my ooc verlossen van allen quaden, ende salich maken in zijnder toecoemst, ende my uit deylen het warachtige lant van beloften, het welcke ick door den geloove gesien hebbe, ende van zijnen vruchten ghesmaect hebbe, waarom ick ooc een hertelijc verlangen hebbe daar na.

Och helpt my den bermhertigen lieven Vader dancken ende loven, dat ick door die wilde woestijne deser erger boser verkeerde werelt gecomen ben, ende staa nu voor die Jordane, waar door ick maar te gaan hebbe, hoe wel sy wat vreeselijcken om aansien is, so en vrees icse doch gantsch niet, want ick ben gewis dat mijnen Godt my bystaan sal, ende salse bereyt maken, dat ick daar onschadelijck ende behoudelijck sal door comen, want ghetrou is hy diet my belooft heeft, ende en sal my niet verlaten noch versuymen, also dat ick spreken mach: De Heere is met my, ic en vrees niet wat my een mensche doen mach.

Ick worde gehaalt....

**Een Liedeken van M. Gielis Mathijsz,
Na de wijse: Rosina hoe is u ghestalt.**

Mijn jock is soet, mijn last is licht
 Sprack den Herder der Schapen
 Vriendekens zijt hier door gesticht
 Die vruecht in Gods woort rapen
 Wanneer dat lijden ende druck ontmoet
 Weest niet versaacht mer den strijt waacht
 God sal u bystaan al metter spoet.
 Te Middelborch binnen der Stadt
 Waren Christen gheuangen
 Die beleden de waarhey plat
 Na huys was haar verlangen
 Een onder haar Meester Gielis met naam
 (Dien God de Heer begaaft had seer)
 Was dander een voorganger bequaam.
 En hy heeft zijn ontfanghen pont
 In daarde niet versteecken
 Oock in banden met schrift en mont
 Leerde hy onbesweecken
 Gods woort heeft hy seer trouwelijk verclaart
 Alst aan den dach wel blijcken mach
 Aan den genen die hy heeft ghebaart.
 Al moest hy sitten langhen tijt
 Ten heeft hem niet verdrotten
 Verwachtende dagelijcx strijt
 Met zijnen Bontgenoten
 Van dat subtijl bedriechelijcke zaat
 Der ouder Slang die met verstrang
 Als Leeuw den Heyrleger Gods omgaat.
 Maar hy stont tegen als een Helt
 Dat hem niemant mocht schaden
 En heeft altijt behouden tvelt
 Door des Heeren ghenaden
 Die hem seer crachtelijk heeft by ghestaan
 Door zijnen geest dat minst en meest
 Al verwonnen moesten van hem gaan.
 Als die Baaliu hem had geseyt
 Bereyt u tegen morgen
 Dien bewees hy doen vriendlijcheyt
 Comende uit thert verborgen
 Sijn gemoet was gansch vrolijck en verhuecht
 Nemende een can brochtet den man
 Willende hem geern raden ter duecht.
 Den geest was hooch verblijt die reys
 Dat zijn tijt was ghecomen
 Verlost te worden uit den vleys
 En reysen met den vromen

Na dat vermaarde schoon lustige Lant
Belooft van Godt tot eenen lot
Die houden ten eyndt zijn woordt playsant.
Nu is tgheloof behouden int
Den strijt die is ghestreden
Den loop is ridderlijck gheent
Nu rusten sy in vreden
Met die saligen onder dAltaar
Diet heerlijk loon des levens croon
Daar verwachtende zijn allegaar.
FINIS.

p.s. 'u.l.' komt meer voor in brieven aan één persoon gericht; o. a. in een van Jan Woutersz. van Cuyck aan zijne zuster (druk u. 1569 fol. G. 6 v°). Het moet 'ulieve' of 'uwe liefde' beteekenen.

Willeboort Cornelisz. van Oostkapelle.

Hij komt in de Rekeningen extraordinair van den rentmeester Bewesterschelt en in andere bescheiden van het middelburgsch archief herhaaldelijk voor: al die posten zijn afgedrukt bij Pekelharing, t.a.p., bl. 44 vgg. Met zijne vrouw **Mayken Pietersdr.** was hij 19 Jan. 1561 in '**s Gravensteen te Middelburg** gevangen gezet. Daar heeft hij niet minder dan drie jaren en negen maanden gelegen; hij is meer dan eens voor den bisschop en anderen verhoord en scherp 'getortureert', en eindelijk 24 October 1564 veroordeeld om geëxecuteerd te worden met den zwaarde. Zijn vrouw, die intussen in de gevangenis bevallen was, is later 'metten andere gevangenen deur de beroerte ontslagen ende fugitif geworden': toch niet die van 1566? Zie Pekelharing, bl. 46. Het Groot Offerboek van 1615 bevat een brief van hem.

Op denzelfden dag als over Willeboort is volgens het Register crimineel van Middelburg over **Mr. Gillis Matthijsz., chirurgijn**, hetzelfde vonnis uitgesproken: Pekelharing, t.a.p. Dat deze verder nergens in de rekeningen en andere stukken voorkomt, is toch slechts voor een deel hieruit te verklaren, dat hij b.v. niet getortureerd zal zijn geworden. Immers in ieder geval heeft de scherprechter over zijne executie even goed als over die van Willeboort onkosten te declareeren gehad. En dat het vonnis niet zou zijn ten uitvoer gelegd, is onaannemelijk. Dan zouden de uitgevers van het *Offer des Heeren*, zo kort na Matthijsz. vonnis, dat wel hebben geweten en in de brieven van Hendrik Alewijnsz., die vijf jaar later als voorganger van Matthijsz. Middelburgsche gemeente is ter dood gebracht, zouden wij wel iets daarvan vernemen.

Ook dat het doodvonnis tegen deze gevangenen zoo lang is uitgesteld, verdient de aandacht. Durfde de Middelburgsche overheid eene ketterexecutie niet goed aan? Zij werd eindelijk voltrokken, maar des nachts: men leze wat de brieven van en aan de landvoogdes over de stemming onder het Middelburgsche volk inhouden: Pekelharing, bl. 47 vgg. Blijkbaar wilde de magistraat het odium, aan zulk eene executie verbonden, maar liefst op zijne opvolgers schuiven. Ook had men gehoopt hen en hoopte men nog de drie andere Anabaptisten, die gevangen zaten, tot bekeering te brengen: Pekelharing, bl. 50. Eindelijk mag de goede naam van Mr. Gielis tot een en ander hebben medegewerkt.

Uit 'tgeen hij (hierboven en fol. 270 v°, 271 r° en v^o) van zijne gevangenschap schrijft zien wij, hoe weinig streng hij daarin behandeld werd; hij mocht soms zelfs zijn kind bij zich hebben, terwijl zijn vrouw, anders aan de gemeente verbonden als hij, zich op vrije voeten bevond.

Ook d'Auchy heeft 1½ jaar, Clement Henricks 9 maanden gevangen gezeten: aant. 1 op fol. 142 r° en 276 v°.

Zie voor meerdere gegevens over Gilles Mathijsz en Hendrik Alewijnsz.

Het voortreffelijk standaardwerk:

Hervorming in Zeeland Ca. 1520-1572

Dr. C. Rooze-Stouthamer

Uitgave: De Koperen Tuin; Goes 1996.

JACOB DE ROORE
Martelaar te Brugge

In dit teghenwoordighe Boecxken zijn veel schoone ende lieflijcke Brieven ...
(Gedrukt Delft: Schinckel-Hendricxsz, 1577)

Voorreden van de drukker

Eersame, waarde, ende lieve Leser, hier hebby veel diversche Brieven, by een vergadert, die Jacob Keersmaker te Brugge in Vlaenderlant uitt zijnder gevanckenisse aan sommige Gemeynten, ende oock aan perticuliere Personen, B[roeders] ende S[usters] bysonder aan zijn Hvysvrouwe ende kinderen gesonden heeft: Dewelcke het woort des Heeren uit zijnder beroepinghe ende der Gemeynten versoeck, trovwelijck vermaant ende geleert heeft, niet alleen heymelijc, maar ooc tot zijnder tijt voor den volcke int openbaar vercondicht, het welcke die werelt niet en can verdraghen, als Christus te voren tot zijn Apostelen wel gheseyt heeft, te weten: tSy sullen u inden Ban doen, die tijt sal comen, so wie (Joan. 16/12) dat u doodet, sal meynen dat hy Godt eenen dienst daar aan Joan. 15/21. doet, "ende dit sullen sy u daarom doen, dat sy noch my noch mijnen Vader niet gekent en hebben. Alsulcx sietmen noch dagelijcx van des werelts Wijsen (tvervullende de mate haarder voorvaderen) Mat. 23/31, wat overvloedich in landen, steden, ende dorpen volbrengen, "daart Christen bloet als water vergoten wort. Psal. 79/3. Dit selve hebben si ooc volbracht aan desen getrouwen getvyge ende Man Gods, de welcke ooc zijn leven niet gespaart en heeft, maar metten doot ende bloede heeft hy zijns Heeren woort crachtich betuycht ende besegelt. Apoc. 12/16 Dus lieve ende getrouwe leser, wilt dese zijn navolgende brieven met aandachtiger, reynder ende oprechter herten lesen, op dat ghyse wel overlegt, ende grondich nadenct, wy hopen dat ulieden daar door geleert, gebetert, ende gesticht sult zijn.

tDe Heere die alleen wijs ende een Fonteyn alles goets is, Rom. 16/2 die wil alle vrome herten stieren totter liefden Gods ende lijdtzaamheyt Judas 1/25. Christi, door cracht ende medewerckinge des heyligen Geests, Amen.

*"Den thienden Junij, 1569. heeft Jacob vrymoedich
voor de werelt Gods woort betuycht en beseghelt bloedich.
Welcke staande te Brugge levende inden brant
Heeft so God des Hemels gedaan zijn offerant."*

Brief van Jacob de Roore aan Adriaan Olieux, gevangene in Armentieres
(fols. 144–148v)

Noch eenen Brief van Jacob de Roore ghesonden aan Adriaan Olieux die tot Armentiers gevangen lach, ende daar na om het getvychenisse Jesu gedoot is.

Genade ende vrede wensche ic u mijn lieve Broeder. Gebenedijt sy God ende de Vader ons Heeren Jesu Christi, die ons gebenedijt heeft met alderley geestelicke gebenedijnghe int hemelsche wesen door Christum, Efeze 2/3. oor den welcken hy ons

vercoren heeft, eer des werelts gront geleyt was, op dat wy met hem wandelen souden, heylich ende onstraffelijc inder liefden, op dat hy ons verkiesen soude tot zijne kinderen, na dat welbehagen zijns wils; want dat is den wille Gods dat alle menschen salich worden, ende tot de kennisse der waarheyt comen. Daarom seyt den Apostel, dat die Godsalige genade geopenbaart is alle menschen, welcke ons leert, datmen verlooehenen sal dat ongoddelijcke wesen, ende de wereltlijcke lusten, maar sober, rechtveerdich ende Godsalich leven in deser werelt, verwachtende na die salige hope, ende die openbaringe des grooten Gods, ende ons salichmaackers Jesv Christi, die hemselven voor ons gegeven heeft, op dat hy ons verlossen soude van alle ongerechticheyt, ende reynigen hemselven een eygen volc, dat neerstich ware tot goede wercken.

Daarom lieve Broeder hebben wy den Heere wel te dancken, dat hy ons die oogen geopent heeft, ende ons zijnen wille geopenbaart heeft, also dat wy metten propheet wel seggen mogen: salich zijn wy Israël, want God heeft ons zijnen wille geopenbaart, gelijc als Moses seyt: "Wel u Israal, wie is uws gelijc? Deut. 33/29. Een volc dat door den Heere salich wort, die uwe hvlpe, schilt, ende dat sweert uwer overwinninghe is. Daarom lieve Broeder al ist dat wy om zijnen wille moeten lijden, so moeten wy onse Lucas 21/17 siele met lijtsaamheyt besitten, gedenckende dat den Apostel seyt, I. Pet. 3/17. dat genade by God is om weldoen te lijden, hoe wel dattet de werelt voor geen genade en acht, gelijc Pavlus seyt: "Het woort 1. Cor. 1 / 16. wanden cruyce is een sotheyt voor den genen die verloren worden, maar ons die salich worden, ist een eracht Godts, welcke cracht God in haar werct, door zijnen geest, tot vertroostinghe ende stercheyt van haren gemoede, dat sij met haren God over de mueren springen, Psal. 18/30 ende met Caleb ende Josua hare vianden als broot verslinden, tmet Jaal den Sissera, dat is den viant van dat hvys van Israal, eenen nagel met den Hamer des Goddelijcken woorts door het hoofd slaan, ende "met David den Reuse Goliath, 1. Reg. 17/49 dat is den Dvyvel ende Satanus, die Israal bestrijdet, met den steen Christum Jesum overwinnen, ende spreken met den Apostel Paulo: 1. Cor. 15/5 God sy gedanct, die ons de overwinninge gegeven heeft, door onsen Heere Jesum Christum, ende noch seyt hij: God sij gedanct, die ons altijd helpt dat velt behouden in Christum. Ende spreken met David: de Here is mijns levens cracht. Psal. 27/1. Gelijc de Propheet Esaias scrijft: Die op den Heere verwachten, die krijgen niewwe cracht, dat sy opvaren met vlogelen gelijc eenen Arent, dat sy loopen, ende niet slaven worden, dat sy wandelen ende niet moede en worden. Jesa. 40/31.

Daarom lieve Broeder en can de werelt desen troost niet deelachtich worden om dat si in den Heere niet en gelooven, ende achten also het woort vanden cruyce voor (sotheyt, gelijc daar geschreven staat: "Wy prediken den gecrvysten Christum, den Joden een argernisse, ende den Griecken een sotheyt, maar den geloovigen die daar salich sullen worden, die achtent voor een cracht ende wijsheit Gods, dat sy weerdich zijn om voor des Heeren name versmaatheyte te lijden, als Petrus ende Act. 4/18. Joannes gedaan hebben, doen si van de Phariseen gegeesselt waren, ende 5/11. daarom scrijft Petrus: wat prijs ist dat ghi om misdaets wille slagen lijdt, maar ist dat ghy om des weldoens wille lijdt ende dat verdraacht, dat is genade hy God, want daar toe zijt ghi geroepen, I. Pet. 2/2. Ende Pavlus scrijft: "De ander hebben bespottinge ende geesselen besocht, ooc banden ende gevanckenisse, sy zijn gesteent, van een gehouwen, ondersocht, door slagen des sweerts gestorven, si hebben in pelsen ende geyten vellen omgegaan, met gebrec, met drvc, met onghemack, der welcker de werelt onweerdich was.

Siet lieve broeder hoe de werelt dese genade niet deelachtich worden en can, wantse de Heere onweerdich acht om voor zijnen Name te lijden, want niemant en can om des

Heeren Name lijden, hy en moet doort geloove macht vercregen hebben een kint Gods te worden, want die also doort geloove des Heeren Name dragen, ende daarom lijden, die lijden om zijnen Name. Gelijk een Heere die zijn knecht uit seyndt om zijn bootschap te doen. Ende hem op den wech van de vyanden zijns Heeren lijden aangedaan is, die lijdt om zijns Heeren wille, ende de Heere nemet lijden hem aan, als of zijt hem deden.

Ende nu zijn wy ooc vanden Heere door zijn genade inde werelt ghesonden, om de deuchden te vercondigen van hem die ons geroepen heeft vande dvysternisse tot zijnen overwonderlijcken lichte, wij die in voorleden tijden t' geen volc en waren, maar nu Gods volc geworden zijn. 1 Pet. 2/9. Daarom neemt hy onse lijden ooc aan, want hy seyt: Wie u aantast, die geraect den appel mijnder oogen. Ende Christus seyt: Siet toe dat ghi geen van desen cleynenen veracht, want ic segge u, hare Engelen sien altijts aan het aansichte mijns Vaders, die inden Hemel is. Siet lieve Broeder die also van God uit genade door Christvm aangenomen zijn, die lijden om zijnen name, want si behooren hem toe. Daarom seyt Christus: Wie u ontfangt die ontfangt mi, wie mi ontfangt, die ontfangt den genen die my gesonden heeft, wie haar yet doet, het sy goet oft quaat, die doetet hem, twant hy is thoof, sy zijn de leden, wie een lidt aantast, die bemoeyt het heele lichaam, "want als een lidt lijdt, so lijden alle de leden mede, ende dragen also het sterven Jesv Christi in haren lichaam, want sy en leven haarselven niet, maar Christus leeft in haar, soo wort Christus noch dagelijcx in haar gecrvyst, Daaromme scrijft Joannes, tdat het Lammeken vanden beginne gedoot is geweest, Niet dat hy van den beginne selve na den vleysche gestorven is, want Paulus seyt "dat Christus int eynde der werelt gecomen is door zijn eygen offerande, om veel der menschen sonden wech te nemen, maar hi is vanden beginne inden rechtveerdigen *Abel gedoot, also fijt hi noch dagelijcx in alle geloovige: Daarom ist openbaar dat sy om zijnen name lijden, daar de werelt noch onweerdich toe is, want sy en hebben Christvm niet, daarom en connen sy om zijnen Name niet gelijden, daarom is haar lijden niet dan verdriet: Want den rovwe van deser werelt werckt de doot, maar de Godlijcke droefheyt weret totter salicheyt, sy geschiet wtwendich of inwendich, geschiet sy inwendich, datmen droevich om de sonde is, so geschietse tot beteringe, geschiet si wtwendich, dat men om den name Christi lijdt, so geschiedet tot troost, want Paulvs seyt: tGelijk des lijdens Christi veel over ons coemt so coemt ons ooc veel troosts¹⁶ door Christvm. Daarom seyt Petrvs: Salich zijt ghy, dat is so vele geseyt, gelvckich zijt ghy, ist dat ghy om de gerechticheyt lijdet, ende noch seyt hy: Ist dat ghy om den name Christi versmaat wort, so zijt ghy salich, want den heerlijcken Geest Gods rvst op v, by haar wort hy versproken maar by u wort hy gepresen, want hoe wel dat Christus door den geest Gods de Dvyvelen wt dreef, tso moeste bijt, na haar seggen, door den oversten dvyvel beelsebvb doen, daarom heeft Christus wel te recht gesproken: Hebben si my vervolcht, hoe veel tmeer sullen si u vervolgen, hebben sy mijn woort gehouden, hoe veel te meer sullen sy het uwe houden, want den knecht en mach niet beter dan zijnen meester zijn, noch den discipel boven zijnen heere. Want den engel seyde tot hobias: tnadien dat ghy God behaachdet, so en mochtet niet zijn, ronder aanvechtinge en mocht ghi niet blijven, want daar gescreven staat: Alleene de aanvechtinge leert op het woort mercken. Daarom het is den knecht genoech dat hy zijnen meester gelijk is, ende den Discipel dat hy zijnen heere gelijk is, want gelijk sy met hem vernedert zijn, so sullen sy met hem verheven zijn, gelijk si hem inde werelt beleden hebben, so sal hyse belijden voor zijnen vader, die inden Hemel is, ende sullen met hemt blincken gelijk de Sonne in zijns vaders thron, is ende sullen in witte cleederen geleet worden, om dat sy door haar geloove overwonnen hebben, gelijk Joannes scrijft:. Daar na sach ic, ende siet, een groote

schare die niemant getellen en conste, uit alle heydenen, geslachten, ende volcken, ende tongen, slaande voor den stoel ende voor het Lam, gecleet met witte clederen, ende palmen in haar handen, ende riepen met luider stemmen: Salicheyt sy hem die op den stoel onses Gods sit, ende den Lamme, ende alle Engelen stonden, om den stoel ende om de ouders, ende om de vier dieren, ende vielen voor den stoel op hare aansichten ende baden God aan, seggende: Amen. Benedijdinge, prijs ende wijsheyt ende dans, ende cracht, ende stercheyt sv onsen God van eewicheyt tot eewicheit, Amen. Ende een wanden oviders seyde tot my aldvs: Wie zijn dese die met witte clederen gecleet zijn, ende van waar zijne gecomen? ende ic seyde tot hein: Heere ghi wetet. Ende hy seyde tot my: Dit zijne die wt grooter tribulatie gecomen zijn, ende hebben haar clederen gewasschen ende wit gemaakt door het bloet des lams, daarom zijne voor den stoel Gods, ende dienen hem dach ende nacht in zijnen Tempel, ende die op den stoel sit, sal by haar wonen, Sy en sullen niet meer hongeren noch dorsten, noch de sonne en sal ooc niet op haar vallen" noch geenderhande hitte, want het lam midden inden stoel salse regeren, ende totter fonteyne des levenden waters legden; ende god sal alle tranen van haren oogen afwasschen, gelijk Esdras ooc seyt: Ic Esdras sach op den berch Sion een groot volt dat ic niet tellen en tonde, die loefden den heere met lofsangen, ende midden onder hem stont een cleyn Jongelinc, die voor haar allen wtginc, ende sette eenen yegelijcken een croone op het hoofd, ende wert hoe langer hoe hooger, des verwonderde ic my gotelijc, doen vraachde ic den Engel, ende sprac: wie zijn die heere? doen sprac hy: Het zijn die, "die den sterffelijcken roc afgeleyt, ende eenen onsterffelijcken aangedaan hebben, ende hebben den Name Gods beleden, nu worden sy gecroont ende ontfangen de belooninge, doen sprac ic tot den Engel: wie is die Jongelinc die hem de croone opset, ende palmen in de hant geeft? Doen sprac den Engel, het is de Sone Gods, die" sy inde werelt beleden hebben: Doen begonste ic te loven, die so vastelijck voor den name des Heeren gestaan had-den. Siet lieve b[roeder] hier hoort ghi die beloften des Heeren, welke hy belooft heeft alle die om zijnen name lyden. Daaromme heeft Pavlvs te recht gescreven: Ist dat wy met hem lijden, so sullen wi met hem verblijden. Daarom lieve b[roeder] legge ic met den Apostel: zijt stantvastich ende onbeweechliche ende overvloedich inde wercken des Heeren altijts, wetende dat vwen arbeyt niet te vergeefs en is in den Heere.

Alle die lijden naden wille Godts, wilt hier op mercken.

Die bevelen hare sielen den getrouwen Schepper met goede wercken

Einde.

Jacob de Roore zijn laatste brief gezonden aan broeder H.B. 8/9 juni 1569

Dot is sijn laatste Adieu.

Lijt voor de waarheit ende vreest geen swaarheit. Dit hebbe ic bemaakt achter mijn adieu om den tijt over te brengen. Gesonden aan H. B. mijnen lieven Broeder voor een Adiev. Ende groet my alle de vrienden hertelijc secr.

Gescreven op den sacraments dach, op weleken dach dat ic de bootscap ontfinc, dat ic sanderdaachs moeste sterven. Ende op den Sacraments Avont was ic gegeesselt, maar de Heere moet lof hebben van zijn genade, daar en sal niemant geen noot hebben door mi. Hier mede "bevele ic alle mijn lieve vrienden den heere, ende het rijcke woort zijnder genaden, de welke machtich is uwen schat te bewaren, tot op dien dach der verlossinge, ende u te geven die erffenisse onder de gene die geheilicht zijn. Ende hier mede segge ic aan alle mijn lieve Vrienden Adieu.

Adieu mijn lieve Broeders ende Susters tot dat wy malcanderen sien in de eewige vreucht, die Heere geve zijn genade, dat het also geschieden moet, dat bidde ic hem uit geheelder herten.

Adiev P. mijn lieve Broeder, Adiev D. Adiev J. Adiev M. Adieu F. met uwe Huysvrouwe. Dit hebbe ic gescreven na dat ic de bootschap mijnder offerande ontfangen hebbe. De Heere sy met uwen gheeste, Amen.

Ten laatsten lieve Broeder verblijt u, weest volcomen, troost u, hebt eenderley moet, weest vreedzaam, so sal God der liefden ende des vredes met u zijn.

Brieven gezonden aan **Bartolomeus Pantyn** (15 September 1592), **Michiel de Cleercq** (15 September 1592), en **Galleken**, gevangenen in Gent,

overgenomen **Het Offer des Heeren**; (Amsterdam)
door Jan Everts Gloppeburgh;
en Willem Jansz van Campen, 1591 [= 1592]),
(fol. 282r-v).

Tot den Godtvruchtighen Leser.

Waar deur Christelijcke Leser hier voorsz. diversche brieven confessien ende belijdenissen van vele Godvruchtigen int licht sijn ghebrocht, die welcke om die ware Christelijcke exercitie haars gheloofs, van de Roomsche Kercke en hare voorstaanders sijn om ghebrocht ende ghedoot. Daarom van haar vervvlt is, tghenc van Christo voorseyt was. Den tijt sal tomen, so wie u doodet die sal meynen dat hy God eenen dienst daar aan doet. En dit dooden om religions saacken, heeft gheduert in dese nederlantsche Provencien tot den Jare van 1576 en 1577 tot welcker tijt noch is verbrant tot Antwerpen eenen Hans de Royt met sijnder vrouwe en een dochter. Ende hier na soo heeftet een wijle tijts opghehovden door veranderinghe inder regeringe, als van eenen Religionsvrede, dieder ghemaackt is by de staten vanden Lande. Maar na acht oft thien Jaar doen het Pausdom wederom wat op syn voordeel qvam so hebben sy haar oude Tyrannye wederom int werck begonnen te legghen ghelijck als doen tot Yperen heeft ghebleken aan eenen **Kerstiaan Rijcken**, die sy ontrent Anno 1588 binnen Yperen hebben verbrant, als by sijne ghetvyghenisse blijktt, ghelijck als dat nv noch Anno 1592. In Julius binnen Ghent op het s'Graven Casteel is ghebleken, al waar sy doen twee mannen persoonen met namen **Meus Pantel ende Michiel N.** hebben gheworcht en gedoot aan een galge en haar lichamen Jesa. 35. 1 daar naa buyten Gent opt galghen velt (by den misdaders gherekent) opghehanghen voor een yeghelijcken. Waar in het Pausdom te kennen gheeft wat lechtschap dat sy hebben over het dooden om gheloofs laken, en wat sij meer doen soudent, so het haar waar toegelaten. ende sij tot hare voornemen qvamen, soude men sien, daart Godt voor behoeden wil. Ende na dien dat by dese ghevangenen in hare ghevanckenis eenighe brieven sijn gheschreven die sy uiter ghevanckenis hebben ghesonden, soo hebben wv die selvc door den druck int licht willen brenghen, op dat een ieghelijck Godvreesende dit overleggende hem selven daar door vermanen soude, om volherdich te strijden. Ic geloove dat eens gegeven is den heylighen, opdat wy alle te samen soo vast mochten staan voor den naam Christi dat wy op den berch van Syon mochten ghecroont worden van den sone Gods ghelijck als Esdras beschrijft in het vierde boec aan het tweede Capittel, etc.

Brief aan de Gentse gevangenen, van Joos Bouckaart, Haarlem (*Het Offer des Heeren* fols. 282v---285)

Hier na volghen dry brieven aan die ghevangenen tot Gent, gheschreven twee van haar medeghenooten des gheloofs, uit Antwerpen aan haar ghesonden ende eenen uit Haarlem als volcht.

Eenen brief van **Joos Muelnaar** aan syn broeders ende Susters.
Gheschreven uit Haarlem.

DE genade des Vaders de liefde des soons ende de vertroosting des heyligen Geest, met de volmaakte liefde, hope ende gheloove dat duer de liefde ende sijnder vreesen werckende is, dat de wet Christi in uwer herten mocht geschreven sijn door den heylighen Geest, om daar in stantvastich ende onbewegelijc te blijven totter doot toe, soo coemt de belofte vanden heere: zijt getrouwe totter doot toe, ende ic sal u de croone des levens geven, dat wensche ick u lieden uit dat binnenste mijnder herten, mijn lieve ende in Godt beminde Broeders ende Suster inden Heere de ghevanghen tot Gent, voor een hertelijcke ende Christelijcke groete inden Heere, Amen.

Voorder lieve Broeders ende Susters inden heere is de oorsake mijns schrijvens een weynich uit liefden in uwen drvc, terwijle wy een herte ende siele gecreghen hebben, schapen van enen herder, rancken van eenen wijnstock, leden van een lichaam, waar af Christus het hoofd is, want als dat een lidt lijt, soo lijden alle de leden mede, ter wijlen u den Heere in die proeve heeft laten comen om sijnen hoochweerdigen name te lijden voor Coningen, Vorsten ende heeren deser werelt. So en sorcht niet, seyt Christus hoe oft wat ghy spreken svlt, want ick wil u in de selve ure eenen mont ende wijsheyt geven de welcke sy niet wederspreken en moghen devr sijnen gheest ende waarheyt. Och mijn lieve vrienden versaackt u selven ende al dat inde werelt is, want het sal al vergaan, maar sijn woort ende belofte blijft inder eeuwichheyt, tis den onloghenachtighen Godt, wat hy toeseyt dat houdt hy ghewissehelijck. Ghelijck sijn beloften vast staan van het begin der werelt tot inder eewicheyt die 'by hem inder waarheyt blijven, maar verlaten wy hem so sal hy ons ooc verlaten seyt Paulus, maar wanneer de rechtveerdighe roepen, soo hoort den Heere ende verlostse wt allen haren noot. Susanna 34. Siet aan de exempelen der Guden ende merckte wie isser oyt ter schanden gecomen die op dem gehoept heeft, wie isser oyt verlaten die inde vreesse Gods gebleven is, oft wie is oyt van hem versmaet die hem aan geroepen heeft, geen menschen van Abel, Sacharias, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Moyses ende de Propheet Daniel, de dry iongelingen inden oven, Israal door de roode zee ende de Jordane geholpen, ende alle kinderen Gods geholpen heeft, also de Heere ghesproken heeft. ic en sal u niet verlaten noch versuymen, soo dat wy derven seggen de heere is mijn hulper ende ic en sal niet vreesen wat my den mensche doen sal, hy en sal ons geen weesen laten, Israal seyt, 'die heere heeft ons verlaten; mach ooc een moeder haar kint verlaten, ende al waart dat sijt al dede, soo en sal ick u niet verlaten. Jaa hy bewaart de sijne als den appel sijnder ooghen. Jaa David seyt, 'hy staat den armen ter rechter hant dat hy haar helpe van dien, die lijn leven veroordeelen, daarom seyt Christus: 'Mijn vrienden en wilt degene niet vreesen die het lichaam dooden, want sy de Siele niet dooden en connen, maar Christus seyt, Dit hebbe ic tot u gesproken, op dat ghy niet verargert en wort, sy sullen u inden ban doen, den tijt sal comen so wie u doodet sal meynen dat hy Godt eenen dienst doen sal. Joannes 16. Ja Esdras schrijft sy sullen syn als de droeve niemandt en sullen sy verschoonen, wt hare huysen sullen syse stooten. ende berooven, ende verstroyen stillen sy alle die Godt vreesen. ende dan salt woorden bekent welcke mijn wtvercoren sijn, ende die sullen worden gheproelt als dat Goudt int vier. Dat 4 Esdre is. Ja de overgebleven wil hy door t'vier leyden ende salse louteren gelijkmen dat silver loutert, ende proberen gelijkmen dat goudt probeert, die sullen mijnen name aanroepen, ende ick wille verhooren. Ick wil seggen het is mijn volck, ende sy sullen segghen: Heere mijn God. Sacharias 13. ende Petri 1.

Siet mijn lieve vrienden **Remeus, Michiel, ende Calleken**, ofte dieder meer mochten wesen, dit sijn ons eersten beloften op deser tijt. Hebr. 11. Soo laat ons nu door verduldicheydt loopen inden strijt, die ons voren gheleyt is, ende sien op den Hertoch des gheloofs, ende op den voleynder Jesum Christum die door sijn onwtsprekelijcke

liefde sijn leven voor ons ghelaten heeft, ende sijn dierbaar bloet voor ons uitgestort heeft, tot reynmakinghe onser sonden, och mijn lieve Broeders] ende Susters steect dat groene houdt in u water der droeffenissen soo salt soet worden, so laat ons hem lief hebben, want hy heeft ons eerst lief ghehadt; hebt ghy my lief, so houdt mijn geboden, wie mijn geboden heeft, ende houtse, die ist die my lief heeft, want sonder de liefde ist al niet, 1 Cor. 13. Daarom seyt Paulvs, 'wie mach ons scheyden van de liefde Gods, want' settet my gelijc eenen zegel op Uwer herten, ende gelijc eenen zegel op Uwen armen, want de liefde is sterc gelijk de doot ende yver is vaste gelijc de helle, haren gloet is vierich ende een vlamme des heeren, dat oock vele wateren de liefde niet en mochten uitblvsschen, noch de stroomen verdrincken, al wilde een al het goet van zijnen huuse om de liefde geven, soo en soude dat alle niet ghelden, dat voel ic wel. Siet lieve vrienden ic hope dat de liefde Gods in u. 1. hert uitgestort is door den Heyligen Geest dat dese stroomen ende watervloeden die door druc in handen ende banden geschiet niet en sult verwonnen worden, maar door syn cracht selve verwinnen sult, want wie verwint die salt al besitten ende seggen met Caleb ende Josua met onsen Godt willen wy over de mueren springhen. Ende Paulvs seyt: Is God met ons wie can tegen ons sijn. ende David seyt: de Heere is mijn licht ende mijn heyl, voor wien sovde ick my vreesen; de Heere is mijns levenscracht, voor wien soude my grouwelen. Psal. 27. want die op den heere betrouwen die krijgen nieuwe cracht, dat sy opvaren met vlogelen gelijc den Arent, dat sy wandelen ende niet moede en werden, loopen ende niet mat en worden. Isai. 40. Want alle woerde Gods sijn doorloutert ende sijn eenen schilt die daar op betrouwen. Ende David seyt sijn waarheyt is schermer en schilt, ende Christus is de waarheyt, ende de waarheyt sal ons vry maken. Joan. 8.

Siet mijn lieve B[roeders] ende S[vsters] inden Heere, dit en schrijve ic u niet dattet ghemoet niet wel en sovde staan inde swackheyt voor den heere, maar tot troost int afwesen, ter wijle de teghenwoordicheyt niet sijn en can, soo comen wy met een weynich schrijven naar de cleyne gave, deen den anderen troosten met des Heeren woordt, want Paulvs leert, 'hy is een Vader der bermherticheyt, ende een Godt van allen troost, die ons vertroost in allen onsen druck, soo hope ick duer des Heeren genade, dat de Heere u. 1. oock troosten sal, ende dat ghy duer den druc op de schoone beloften sien moecht, want Christus spreeckt: Vader ick wil soo waar ic ben, dat sy daar met my sullen wesen, jaa onse verworpen lichamen verclaren, dat hijt ghelijck sal maken den lichame sijnder claarheyt, iaa ewige vrevcht sal dan op hare hoofd zijn gevoecht, ende vrevcht sal haar omvanghen, treuren ende suchten sal verre van haar vlieden, wie" verwint die salt al besitten, ende gheen leet sien vande tweede doot. Maar wie hier den Heere ende sijn waarheyt verlaat, ende afvallich wort, die moet inde aarde geschreven worden. Jeremias 17. Daarom seyt Paulvs 'lieve Broeder weest stantvastich ende onbewegelijck, overvloedich in dat werck des heeren, altoos wetende dat uwen arbeyt niet te vergheefs en is inden Heere, op dat wy in die verrijssnisse des heeren met Abraham, Isaac ende Jacob ende met alle Heylighen Godts, ter rechter hant in oghen ghestelt worden, ende hooren de lieflijcke stemme. Coemt¹³ ghy gebenedijde mijns Vaders besit dat eeuwich rijcke, want ick ben hongherich gheweest, ende ghy hebt my ghespijst, ende voort het ander navolghende. Hier toe gheve ons den Heere sijn groote ghenade, Amen.

Hier mede wil ic u den almachtighen Godt bevelen, ende dat troostelijc woort sijnder genaden, ende neemt mijn weynich simpel schrijven ten besten uit reynder liefden ist geschiet, gedenct ons ten besten voor den heere, wy willen het selve in onse swackheyt doen.

By my Joos Bouckaert ofte Meulenaar, uwe swacke Broeder tot uwen dienst, wat ic vermach, mijn huysvrowe ende kinderen doen u.l. ooc hertelijcken seer groeten inden heere, ende ooc uwen lieven B. K. P. met sijn huysvrowe met vele godtvruchtige meer, de heere geve u cracht ende stercheyt.

**Brief aan de gevangenen te Gent, door Francis Lochtemer,
Antwerp, 9 August 1592**

(fols. 285—286v)

Den tweeden brief aan de selve ghevangenen tot Ghent.

Deyr Gods genaden in Antwerp den 9. Aug. 1592.

Ghenade, bermherticheyt ende vrede van God den vader onsen heere Jesu Christo die ons bemint heeft ende gewasschen van onse sonden in sijn bloedt doen wy noch sijn vyanden waren ende heeft ons overghevoert int rijke sijns beminden Soons, ende die vertroostinge des heyligen gheest, die eenen vertrooster is alle de ghene die in alderley druck sijn, dien sy prijs, eere, glorie, rijke, cracht ende machticheydt van eewwicheydt tot eewwicheydt, Amen.

Dit wenschen wy u lieden alte samen voor een eenhertelijcke ende Christelijcke groetenisse onse beminde Broeders ende svster inden Heere.

Voorder beminde vrient weet dat ick u.l. een briefken ghesonden hebbe, niet wetende oft u lieden ontfangen hebt, op vwen eersten brief, daar ghy schrijft aangaande van u dochterken, dat wy daar mede ons beste souden doen het welcke my nu qualijcken gheleghen is, al ist dat ickt nu niet doen en can. Ick hope dat altijd wel ghedaan sal worden, soo heeft my Jacques Distant toe gheseydt. ende midtsgaders dat ick hebbe moeten ruymen op een quart van een ure, oft ic hadde ooc in handen geweest, want de Mever met sijnen Officier qvam om my te krijgen, ick en was qualijcken de ackers van mijn hvys geraackt.

Dan beminde vrient, ick denc dicmaal op de reden die wy tsamen ghehadt hebben, dat u dochte, dat de menschen niet al bequaam en waren om te lijden. Jaa het heeft my veel drux ghecost, my in die plecke ghestelt sijnde, my so onbequaam vinde om te lijden, dan ick trooste my met u reden, dat ick daar toe niet bequaam en ben om te lijden, dan ick hope op des Heeren ghenade, want sonder des heeren ghenade waart onmogelijcken te overwinnen daar ghy nu mede besocht sijt.

Daarom mijn lieve broeders ende Suster inden Heere. Hier voren heeft ons Christus selve ghewaarschout, hoe dat sy met ons handelen sullen, daarom mijn lieve Broeders ende susters, en weest niet versaacht, al ist dat ghylieden nv inden Leeuwen cuyl gevallen licht met Daniel, betrouwt daarom op de heere, hy sal u allen wel bewaren, dat sy u niet,verslinden en sullen, ende hy sal u verlossen uiwt haar tanden, dat sy u niet verslinden en sullen, en verlaat hem niet, hy en sal u niet verlaten.

Want hy seght, wie u versmaat die versmaat my, wie u vervolcht die vervolcht my, wie u aanroert die aanroert den appel mijnder ooghen, soo sy dan ons niet en vervolghen, maar den Heere, soo wilt doch vroom strijden als vrome Christenen, ende strijden om sijnen prijs och mijn beminde vrienden inden heere. Salich sijn sy die persecuellinge lijden om des Heeren wille, want dat rijk der Hemelen behoort haar toe. Jaa prijse salich te sijne die geleden hebben seyt Jacobvs, daarom mijn beminde vrienden weest doch lijtsaam, want den Apostel seyt, hy en sal u niet laten becoren boven u vermoghen, dan benefens die becinghe, sal hy eenen uitganck maken, want Christus seyt die becinghe sal haar verblijden, ende ghy svlt weenen

ende droevich sijn, maar weest ghetroot, Ick hebbe de wereltdt verwonnen, ende u droefheyt sal in blijschap verandert sijn, ende niemant en sal dan u blijschap connen nemen. Och siet doch hoe schoene beloften dat Christus die sijne belooft heeft, die daar totten eynde volstandich blijven.

Oock seyt Joannes dit sijnse die haar leven niet bemint en hebben, maar hebbent totter doot overghegheven, dese sijn ghecocht uit de menschen tot eerstelinghen Godts, ende den Lamme tot prijs, wie verwint die en sal geen leet geschieden vande tweede doot. Ja wie verwint, die wil ick tot eenen pilaar inden tempel mijns Gods maken, jaa soo wie verwint sal met witte cleeders gecleet worden, ende ic en sal sijnen name uit den boec des levens niet doen, ja wie verwint die wil ic geven met my op mijnen stoel te sitten. Och wat schooner beloften sijn de verwinders toe gheseyt. Daarom en vreest doch den menschen niet, die ons enen corten tijt hier moghen wat lijden aan doen.

Voorts bedanck ic ulieden, lieve broeders ende svster van alle onse conversatie die wy te gader gehadt hebben, ende hope oft God noch uitcomste gave, noch hebben sullen, dan des heeren wille moet geschieden, ende niet den onsen.

Aldus mijn lieve broeders ende suster, **Renreus, Michiel ende Calleken** wil ic u allen in de handen des alderhoochsten bevelen, ende het rijcke woort sijnder ghenaden, die daar machtich is uwen schat te behouden, ende my is leet dat ick uwlieden alle selve niet en mach sien oft spreken, dan wy moeten dat den Heere bevelen, die ulieden ende ons allen, hope ic hier namaals byden anderen noch sal brenghen, daar ons de menschen niet meer scheyden en sullen.

Ic ende mijn hvysvrowwe doen ulieden allen hertelijcken seer groeten met den vrede des Heeren, ende seggen u op dit pas adieu.

Ende dit heeft my eenen vrient geschreven die u alle wenscht veel vreuchden, ende ghenaden, ende dat het ulieden alle tot den eynde toe wel mach gaan naar Godts wille, vaart eeuwich wel.

By my ulieder Broeder ten dienste die ulieden alle wel bekend is.

Francis Lochtemer.

**Brief aan de gevangenen, door N.N. een jonge dochter uit Antwerpen,
29 juli 1592**

(fols. 287-288)

Den derden brief aan de selve ghevanghenen tot Ghent. Door Gods genade den 29. Juli in Antwerpi 1592.

EEn Salige wandelige ende een levendich gheestelijck gheloove, dat door de liefde werckende is, wensche ick onse beminde Broeders ende Suster inden Heere van Godt onsen Hemelschen Vader, ende onsen Heere Jesum Christum voor een vriendelijcke groetenisse, Amen.

Beminde vrienden inden Heere, ghy die ghevangen licht om dat getuychenisse Christi, weest toch vrijmoedich, ende en verschrickt u niet voor haar tormenten, want sy en connen niet meer gedoen dan haar de heere toe en laat, want hy en sal u niet laten becoren boven u vermogen, maar neffens de becoringhe laten eenen uitganc, op dat ghijt sout mogen verdragen, want Christus seyt: Salich seyt zij dy als u de menschen versmaden ende vervolgen ende seggen alle quaat tegen u om mijns maams wille dan verheucht ende verblijt u, want het sal u wel gheloont worden, inden Hemel, alsoo

hebben sy de Propheten ghedaan, die voor u gheweest sijn. Want Christus seyt: die my belijdt voor de menschen, die sal ick oock belijden voor mijnen Hemelschen Vader ende voor sijn Heylighe Enghels, maar die hem mijns, ofte mijnder woorden schaamt, die sal ick oock beschamen voor mijnen Vader ende sijn heylighe Enghelen. Daarom mijn lieve vrienden en vreest niet voor haar dreygen, noch en verschrickt u niet voor haar tormenten, die de heere lief heeft die castijt hy, ende geesselt eenen yegelijcken sone die hy ontfangt, want Paulvs seyt: waert dat ghy sonder straffinge waert der welcke sy alle deelachtich geworden sijn, so waardy bastaarden ende geen kinderen. Want Christus seyt, al die sijn leven soect te behouden, die salt verliesen: maar die sijn leven verliest om my ende des Evangelivm wille, die salt inder eewicheyt behouden, daarom die yet liever heeft dan my die en is niet weerdich mijn Discipel te wesen, wie sijn hant slaat aan den ploech en siet omme, die en is niet beqvaam totten rijcke Gods. Ende Paulvs seyt: ist day wy mede sterven: so sullen mede leven. Want ick achte dat dit lijden niet te ghelijcken en is by die heerlickheyt die aan ons geopenbaart sal worden, wy die niet en sien op het ghene dat sienlijck is, maar op het ghene dat onsienlijck is, want het ghene dat sienlijc is dat is tijtlijck, maar het ghene dat onsienlijck is dat is eewich. Want Paulvs seydt: Ist dat onse aartsche hvys deser wooninghe ghebroken wordt, dat wy een timmeringhe hebben van Godt, een hvys niet met handen ghemaackt, maar dat eewich is inden Hemel, ende daar naar verlanghen wy, ende sijn beswaart alsoo langhe als wy in deser wooninghe sijn, soo suchten wy ende sijn beswaart. Want wy wilden liever ghecleet, ende niet ontleet worden, op dat het sterffelijcke verslonden worde vanden leven. Maar die ons daar toe bereyt dat is God die ons ooc den onderpant des Geest gegeven heeft, also sijn wy altoos ghetroot ende weten dat alsoo lange als wy thys sijn inden lichame, soo gaan wy pelgrimacie int af wesen wanden heere, want wy wandelen int geloove, ende wy en sien hem niet, maar wy zijn goets moets, wy hebben veel meer lust uitien lichame te weesen, ende daar toe noch te zijne by den Heere, ende daarom sijn wy neerstich oft wy thys sijn oft Pelgrimacie gaan, dat wy hem moghen behaghen, want wy moeten alle gheopenbaart worden voor den Rechter stoel Christi, op dat een yeghelijck ontfanghe in sijnen lichaam naar dat hy ghedaan heeft, het sy goet oft quaat.

Daarom nu wy weten dat de Heere te vreesen is, so en laat ons hem niet verlaten, maar ghetrouwe by hem blijven, daarom lieve vrienden die verwint, die sal ick gheven op mijnen stoel te sitten, ghelijck ick verwonnen hebbe, ende hebbe met mijnen Vader op zijnen stoel gheseten, wie verwint die sal ick vanden hovte des levens te eten geven dat daar midden inden Paradijse Godts staat, wie verwint die salt al besitten. Daarom lieve vrienden en vreest dier geen die ghy lijden svlt. Siet de Duyvel sal sommighe van u lieden inde Kercker worpen, op dat ghy beproeft sout worden, ende ghy sult dien dagen tribulatie hebben, sijn getrouwe totter doot toe, ende ic sal u de croone des levens geven. Wie oren heeft, hoore wat den geest der ghemeynten seyt. Wie verwint dien en sal geen leet geschieden vande tweede doot.

Hier mede wil ic u onse lieve broeders ende suster den Heere bevelen ende dat troostelijcke woort sijnder ghenaden, die welcke nu machtich is u lieden te bouwen ende te gheven die erffnisse onder alle de gene die gheheylicht sullen worden.

Ende neemt mijn simpel schrijven ten besten, ende weest van ons hertelijcken seer ghegroet.

By my u onderdanighe vriendinne N. N. Jonghe dochter.